

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Emmie Anna Erika Sumelius

Låsa in eller låsa ut?

– En komparativ studie av en våldsutsatt kvinnas möjligheter att fysiskt åtskiljas ifrån en våldsutövande man i Sverige och Finland

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Linnea Wegerstad

Termin för examen: period 1 HT19

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	6
1.1 Introduktion	6
1.2 Frågeställning och syfte	6
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Metod	10
1.4.1 Komparativ metod	10
1.4.1.1 Att jämföra olika rättssystem	10
1.4.1.2 Varför Finland?	12
1.4.2 Rättsdogmatisk metod	13
1.5 Teoretiska utgångspunkter	13
1.6 Material	15
1.7 Forskningsläge	16
2 BAKGRUND	18
2.1 Inledning	18
2.2 Mäns våld mot kvinnor	19
2.2.1 Introduktion	19
2.2.2 Förklaringsmodeller	19
2.2.3 Våldets natur	22
2.3 Statistik	25
2.3.1 Sverige	25
2.3.2 Finland	27
2.4 Mäns våld mot kvinnor inom straffrätten	29
2.4.1 Sverige	29
2.4.2 Finland	32
2.4.2.1 Det svenska rättsarvet	32
2.4.2.2 Straffrättslig utveckling	33
3 ISTANBULKONVENTIONEN	36
3.1 Generellt	36

3.2	Om besöksförbud	38
3.3	Om psykiskt/fysiskt våld	40
4	NATIONELL RÄTT	41
4.1	Inledning	41
4.2	Häktningsbestämmelserna	41
4.2.1	Inledning	41
4.2.2	Sverige	42
4.2.3	Finland	44
4.3	Kontakt- och besöksförbud	48
4.3.1	Sverige	48
4.3.1.1	Inledning	48
4.3.1.2	Lag (1988:688) om kontaktförbud	49
4.3.2	Finland	57
4.3.2.1	Inledning	57
4.3.2.2	Den finska lagen om besöksförbud 898/1998	58
4.3.3	Sammanfattning och komparation	67
4.4	Grov kvinnofridskränkning och misshandel	70
4.4.1	Inledning	70
4.4.2	Sverige	70
4.4.3	Finland	73
4.4.3.1	Inledning	73
4.4.3.2	Misshandel	73
4.4.3.3	Övriga brottstyper	77
4.4.4	Sammanfattning och komparation	78
4.5	Civilrättsliga bestämmelser	79
4.5.1	Sverige	79
4.5.1.1	Inledning	79
4.5.1.2	Besöksförbud och kvarsittningsrätt enligt ÄktB	79
4.5.1.3	Besöksförbud och kvarsittningsrätt enligt 28 § SamboL	81
4.5.2	Finland	82
4.5.2.1	Inledning	82
4.5.2.2	Samlevnadens upphörande, 24 § ÄktL	82
4.5.3	Sammanfattning och komparation	85
5	ANALYS	89
5.1	Sammanfattning	89
5.2	Avslutande analys	90
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	94

Summary

In this thesis I examine what legal options a female victim of domestic violence has at her disposal in order to be physically separated from the perpetrator in Sweden and Finland, respectively. The subject of examination is a man and a woman in a relationship that are either married or romantic cohabitants. Through this study I have strived to identify the strengths and weaknesses in both the Swedish and Finnish legislation in order to analyze whether or not the legislation fulfills its purpose of preventing further violence. Men's violence against women is an issue of equality and the foundation lies in the structural subordination of women and the superordination of men over women. The Finnish and Swedish legislation is analyzed through a gender perspective, in which the societal context of the violence is taken into account.

Through the examination the thesis finds that there is room for legislative improvement for both countries. The purpose of preventing further violence is best fulfilled mainly by two provisions: the immediate restraining order in Finland, and the criminal act in the Swedish penal code which prescribes liability for violation of integrity offences.

The Finnish provision offers immediate protection and focuses on the situation of the victim. The Swedish act identifies men's violence against women as a matter of equality by recognizing both the physical and psychological aspects of domestic violence. Another adequate alternative is the Finnish provision of "cessation of cohabitation", which obligates the perpetrator to leave the joint residence for up to two years. However, this particular provision only applies to married couples and isn't a viable option in acute situations.

The most significant weaknesses are constituted by the absence of a gender specific act in the Finnish legislation, and the absence of an immediate restraining order in Sweden.

Sammanfattning

I denna uppsats undersöks de möjligheter en våldsutsatt kvinna har att fysiskt åtskiljas ifrån en våldsutövande manlig partner i Sverige respektive Finland. Fokus i uppsatsen ligger vid sammanboende par. Genom studien har jag sökt efter att identifiera brister och styrkor i ländernas lagstiftning, för att sedan analysera huruvida och i vilken utsträckning lagstiftningen uppfyller ett våldsförebyggande syfte. Uppsatsen utgår ifrån att mäns våld mot kvinnor är ett jämställdhetsproblem och att våldet bygger på mäns strukturella överordning och kvinnors strukturella underordning. Genom detta genusperspektiv analyseras den svenska och finska lagstiftningen utifrån en helhetssyn i vilken kontexten för våldet beaktas.

Genom granskningen av respektive lands lagstiftning finner uppsatsen att båda ländernas lagstiftning lämnar utrymme för förbättring. Det våldsförebyggande syftet uppfylls främst av två bestämmelser: den finska möjligheten till ett tillfälligt kontaktförbud och den svenska bestämmelsen om grov kvinnofridskränkning i kombination med häktning. Den finska bestämmelsen erbjuder ett omedelbart skydd för den utsatta som lägger fokus vid den våldsutsatta kvinnans situation. Den svenska bestämmelsen om grov kvinnofridskränkning tar däremot fasta på mäns våld mot kvinnor som ett jämställdhetsproblem och identifierar både de psykiska och fysiska aspekterna av våldet. Den finska bestämmelsen om samlevnadens upphörande, genom vilken den våldsutövande mannen i ett äktenskap förpliktas flytta ifrån den gemensamma bostaden, utgör också ett gott alternativ. Bestämmelsen har dock ett begränsat tillämpningsområde (endast för gifta par) och är inte lämplig i akuta situationer.

De största bristerna utgörs av avsaknaden av en könsspecifik bestämmelse i den finska rätten och avsaknaden av ett omedelbart kontaktförbud i Sverige.

Förkortningar

Brottsbalk (1962:700)	BrB
Brottsförebyggande rådet	BRÅ
Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna	EKMR
European Union Agency for Fundamental Rights	FRA
Finlands lag om besöksförbud 4.12.1998/898	BfL
Finlands strafflag 19.12.1889/39	SL
Finlands tvångsmedelslag 22.7.2011/806	TvL
Finlands äktenskapslag 13.6.1929/234	ÄL
Hallituksen esitys [Regeringens proposition]	HE
Lag (1988:688) om kontaktförbud	Kontaktförbudslagen
Regeringens proposition	RP
Rättegångsbalk (1942:740)	RB
Sambolag (2003:376)	SamboL
The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women	CEDAW

Äktenskapsbalk (1987:230)

ÄktB

1 Inledning

1.1 Introduktion

Varje år dör ett antal kvinnor i Finland och Sverige till följd av det våld som de utsatts för av en make eller sambo. I och med att tystnadskulturen luckrats upp, vittnar också fler och fler kvinnor om att de upplevt våld i en nuvarande eller tidigare relation. Detta får en att fundera över om det finns tillräckliga juridiska åtgärder för att skydda en våldsutsatt kvinna i vårt samhälle. Är inte alla dödsfall en representation av de gånger samhället misslyckats förebygga fortsatt våld för den som redan utsatts?

I detta examensarbete har jag intresserat mig för hur en våldsutsatt kvinna kan fysiskt åtskiljas ifrån en våldsam partner i både Sverige och Finland. Kan hon hindra mannen från att komma in i den gemensamma bostaden? Kan han förflyttas och nekas fri rörlighet?

Intresset i uppsatsämnet bottnar i den starka övertygelsen om att var och en har en rätt till liv, personlig integritet och frihet.

1.2 Frågeställning och syfte

Syftet med detta examensarbete är att utreda vilka möjligheter den svenska lagstiftningen erbjuder våldsutsatta kvinnor att åtskiljas ifrån en våldsutövande manlig partner. Dessa möjligheter ska jämföras med de möjligheter det finska rättssystemet erbjuder. Jag avser även utreda huruvida dessa möjligheter uppfyller ett våldsförebyggande syfte mer effektivt i någotdera landet, och i förlängningen, var en våldsutsatt kvinna har ett starkare skydd mot fortsatt våld. Jag kommer också att identifiera styrkor och brister i den finska och den svenska rätten, för att få en djupare förståelse för det våldsförebyggande skydd respektive land erbjuder en våldsutsatt kvinna.

I denna uppsats ligger fokus främst vid möjligheterna till åtskiljande på lagstiftningsnivå, och inte det praktiska utfallet i det enskilda fallet.

För att uppfylla syftet med denna uppsats kommer följande frågor att besvaras:

1. Vilka juridiska möjligheter har en kvinna i Sverige och Finland, som blir utsatt för våld i en parrelation, att fysiskt åtskiljas ifrån en våldsutövande manlig partner?
2. Vilka styrkor och brister finns i respektive lands lagstiftning?
3. Uppfyller någotdera landets lagstiftning, som en helhet, ett våldsförebyggande syfte i större utsträckning än det andra?

Med våldsförebyggande syfte avses hur väl lagstiftningen förebygger upprepade fall av våld för den som redan utsatts för våld tidigare. I vilken utsträckning det våldsförebyggande syftet uppfylls kommer att avgöras genom en sammantagen avvägning av hur lätt dessa åtgärder är tillgängliga för den våldsutsatta, och hur väl de beaktar våldets inverkan på den våldsutsatta kvinnans förutsättningar att utnyttja åtgärden.

1.3 Avgränsningar

I denna uppsats avser jag inte utreda *varför* våld mellan män och kvinnor sker, eftersom det är ett mångfacetterat ämne som kunde utgöra en egen uppsats. Detta examensarbete kommer istället att utgå ifrån ett genusperspektiv och att mäns våld mot kvinnor är ett jämställdhetsproblem och uttryck för en könsmaktsordning i vårt samhälle. En kort redogörelse för olika förklaringsmodeller till mäns våld mot kvinnor återfinns dock i avsnitt 2.2.2.

Även om våld kan ske inom alla slags relationer och våld också utövas av kvinnor gentemot män, har jag valt att avgränsa typfallet i denna uppsats till *parrelationer med en våldsutövande man och en våldsutsatt kvinna*. Jag har även avgränsat undersökningen till samboende par, både gifta och ogifta. Jag har med avsikt undvikit det ofta förekommande samlingsbegreppet ”nära

relationer”, för att specificera det förhållande jag kommer att undersöka i detta examensarbete. Utanför begreppet faller således övriga familjemedlemmar, par som är i en kärleksrelation, men som inte bor tillsammans samt två personer som bor tillsammans, utan att vara i en kärleksrelation.

Orsakerna till dessa gränsdragningar är flera. För det första har en avgränsning skett p.g.a. den genusteoretiska utgångspunkt jag antar i denna uppsats.¹ Genom genusperspektivet utgår jag ifrån en maktstruktur i vilken män är överordnade kvinnor, vilket tydligast kommer till uttryck i relationer mellan män och kvinnor (även om det också kan uttryckas i samkönade relationer eller relationer där den ena eller bägge parterna är trans, icke-binära eller har en annan könsidentitet). Genom detta val följer också per automatik en avgränsning till heterosexuella relationer. För det andra har uppsatsen avgränsats till män och kvinnor p.g.a. den stora överrepresentation av våldsutövande män och våldsutsatta kvinnor statistiken vittnar om.² Jag har även valt att endast studera tvåsamma relationer, och inte polyamorösa förhållanden.

För det tredje är forskningsfrågorna inriktade på ett fysiskt och omedelbart åtskiljande av den våldsutsatta kvinnan och den våldsutövande mannen, varför ett pojkvän-flickvän förhållande utan någon form av samboende inte är lika relevant för sammanhanget.

Avgränsningen uppfyller också ett pedagogiskt syfte, eftersom en full redogörelse av våld inom t.ex. samkönade eller icke-binära relationer utöver den relation jag valt, skulle kräva ytterligare aspekter och utredningsmetoder som skulle resultera i ett för brett utredningsunderlag för denna uppsats. I uppsatsen utreds heller inte våld mot barn eller hedersrelaterat våld eftersom de omfattar ytterligare familjeförhållanden än endast det mellan en våldsutövande man och en våldsutsatt kvinna.

¹ Se avsnitt 1.5.

² Jmf. avsnitt 2.3.

I uppsatsen används *uttrycken våldsutövande man och våldsutsatt kvinna* för att betona det specifika förhållandet som undersöks och för att undvika det generaliserande uttrycket ”man” och ”kvinna”. I mer allmänt beskrivande avsnitt, som endast återger lagtextens innebörd, används könsneutrala uttryck.

Uppsatsen behandlar inte *sexuellt våld eller sexualbrotten*. Även om sexuellt våld är tätt kopplat till genusperspektivet, utgör det en säregen problematik som skulle aktualisera andra frågor vilka kunde utgöra ett eget uppsatsämne.

I både Sverige och Finland finns s.k. *skyddade boenden*, dit en våldsutsatt kvinna kan ta sig vid behov för att få skydd mot en våldsutövande man. Boendet kan vara temporärt (en eller flera nätter) eller av mer långvarig karaktär (veckor eller månader). Dessa boenden erbjuds av den offentliga sektorn men det finns också många privata aktörer och organisationer som erbjuder skyddade boenden till våldsutsatta personer.³

I uppsatsen utreds dock inte möjligheten till skyddat boende. Även om det utgör en möjlighet för en våldsutsatt kvinna att få skydd och fysiskt åtskiljas ifrån sin våldsutövande manliga partner, har jag valt att utesluta denna möjlighet i utredningen av främst tre anledningar. För det första är möjligheten till skyddat boende främst socialrättsligt reglerad. Eftersom uppsatsens fokus ligger vid straffrättsliga bestämmelser, och eftersom socialrätten har en avsevärt annorlunda karaktär än straffrätten, skulle det i min mening inte vara optimalt att inkludera det skyddade boendet i undersökningsunderlaget. En undersökning av möjligheten till skyddat boende skulle kräva en redogörelse för det socialrättsliga rättsområdet, Socialstyrelsens föreskrifter och roll i processen samt en utredning av de privata aktörernas betydelse för den våldsutsatta kvinnans möjlighet till ett skyddat boende.

³ Socialstyrelsen s. 11.

För det andra är det socialrättsliga rättsområdet ett område inom vilket Finland och Sverige skiljer sig åt på flera punkter. För att kunna utföra en fullgod komparation av ländernas lagstiftning, skulle det krävas en förståelse för både den svenska och finska socialrättsliga grunden, vilket det inte finns utrymme för i detta examensarbete.

För det tredje kolliderar funktionen av ett skyddat boende i viss mån med det genusperspektiv jag antagit i denna uppsats. Fokus i bekämpningen av mäns våld mot kvinnor ska ligga vid den utsattas rättigheter och säkerhet, och därför ska i första hand den våldsutövande mannen avlägsnas ifrån den gemensamma bostaden, istället för att den våldsutsatta kvinnan ska tvingas fly (ofta med barn) till ett skyddat boende. Detta förhållningssätt stöds även av Istanbulkonventionen och konventionens expertpanel GREVIO.⁴ P.g.a. ovan nämnda motiveringar har jag därför valt att inte undersöka möjligheten till skyddat boende i denna uppsats.

Slutligen kommer sekretessfrågor eller möjligheten till skyddad identitet inte att undersökas i denna uppsats, eftersom också dessa utgör separata rättsområden med egna problemställningar som av utrymmesskäl inte kan tas med i detta arbete.

1.4 Metod

1.4.1 Komparativ metod

1.4.1.1 Att jämföra olika rättssystem

Nationella rättssystem varierar stort mellan varandra, och det kan ibland vara svårt att studera de olika rättssystemen i en och samma juridiska kontext. Att göra en rättslig komparation kan således vara en utmaning, varför det är viktigt klargöra vad den komparativa metoden innebär.⁵

⁴ Jmf. avsnitt 4.2.1.8. 2 st.

⁵ Se Valguarnera s. 143.

En komparation av två eller flera rättssystem innefattar mer än endast en redogörelse för respektive system. Även om metoden innefattar en deskriptiv aspekt, i vilken det beskrivs hur rätten är uppbyggd i de länder som studeras, så ligger det intressanta i själva komparationen; dvs. i analysen av de skillnader och likheter som finns mellan de olika rättssystemen.⁶

Vad är då värdet av en komparation? En komparation kan t.ex. härstamma ifrån det rena intresset för hur två eller flera rättssystem ser ut och förhåller sig till varandra. Juridiken är kopplad till historia, kultur och samhällsstruktur, vilket i sig är intressant att forska i. Värdet kan också ligga i att få en djupare förståelse för det egna rättssystemet genom att studera likheter och olikheter i andra rättssystem.⁷

Något som ligger nära den nordiska rättsfamiljen samt det EU-rättsliga samarbetet är harmonisering av olika nationella rättssystem. Den komparativa metoden är central i harmoniseringsprocessen och tillnärmningen av flera rättssystem.⁸

En komparation kan också bidra med ett praktiskt värde. Genom att studera hur ett land löst ett samhällligt eller rättsligt problem rent juridiskt, kan fungerande eller önskvärda lösningar ”lånas” från land till land. De flesta rättssystem har vid något tillfälle importerat element eller regler ifrån andra rättssystem och genom historien har flera rättstraditioner fått stor spridning på detta sätt. På samma sätt kan man även få praktisk nytta av att konstatera vilka lösningar som *inte* skulle fungera i den nationella rätten, och därmed undvika icke-önskvärda effekter.⁹

I denna uppsats kommer den komparativa metoden att användas för att besvara forskningsfråga 2 och 3. Jag kommer således att jämföra svensk och finsk rätt, för att få en bättre förståelse för det juridiska skydd länderna

⁶ Ibid s. 143.

⁷ Se Valguarnera s. 144.

⁸ Ibid s. 145.

⁹ Se Valguarnera s. 144f.

erbjuder en våldsutsatt kvinna. Jag kommer att söka efter likheter och olikheter i respektive land, för att identifiera brister och styrkor i ländernas lagstiftning. Syftet är främst att undersöka huruvida det ena landet har en mer våldsförebyggande lagstiftning än det andra, vilket uppnås genom en löpande komparation i avsnitt 4 samt genom en sammanfattande analys i avsnitt 5.

Intresset i komparationen ligger således i att utreda vilka juridiska lösningar som är ”bättre”, dvs. mer våldsförebyggande. Min avsikt med komparationen är att finna fungerande lösningar, förhoppningsvis så att länderna kan ta modell av de lösningar som fungerat på önskvärt sätt. Istället för att endast intressera mig för lagens innehåll i sig, har komparationen en lösningsorienterad strävan, för att eventuellt erbjuda ett verktyg i bekämpningen av mäns våld emot kvinnor i både Sverige och Finland.

1.4.1.2 Varför Finland?

Den finska rätten har sin grund i det svenska rättssystemet p.g.a. Finlands och Sveriges gemensamma historia¹⁰. Det finska samhället har många likheter med det svenska, och den finska rätten är byggd på 1734 års lag, varför Finland lämpar sig väl för en komparation. Länderna har motsvarande civil- och straffrättslig kontext, vilket ger goda förutsättningar för en mer djupgående komparation.

Därutöver finns både finsk lagstiftning och litteratur på svenska, vilket givetvis underlättar komparationen och i många fall eliminerar översättningssvårigheter. I övrigt talar jag flytande finska och har haft möjligheten att ta till mig även finsk litteratur.

¹⁰ En redogörelse för det svenska rättsarvet i Finland finns i avsnitt 2.4.2.1.

1.4.2 Rättsdogmatisk metod

Utgångspunkten för den rättsdogmatiska metoden är studien av de allmänt accepterade rättskällorna, dvs. lagstiftning, lagförarbeten, praxis och rättsdogmatisk doktrin.¹¹ Genom den rättsdogmatiska metoden intresserar man sig för rättskällorna och deras innehåll, men inte själva *rättstillämpningen*. Den rättsdogmatiska metoden kan på så sätt användas för att redogöra för gällande rätt och därefter, genom analys, bidra med t.ex. kritik av den gällande rätten.¹²

Även om denna uppsats främst är komparativ, finns det skäl att också tillämpa den rättsdogmatiska metoden. För att kunna jämföra lagstiftningen i Finland och Sverige behövs ett underlag, vilket utgörs av gällande rätt. Den rättsdogmatiska metoden kommer av denna anledning att användas för att redogöra för de finska och svenska rättsregler som blir relevanta i uppsatsen. De rättsdogmatiska delarna av uppsatsen omfattar också redogörelser för lagförarbeten och doktrin, för att få en djupare förståelse för lagstiftningens syften och innebörd.

Den rättsdogmatiska metoden fungerar i denna uppsats som ett stöd för den (primära) komparativa metoden. De rättsdogmatiska avsnitten kommer att följas av löpande komparationer, för ett möjligast pedagogiskt och sammanhängande resonemang kring den svenska och finska rättens likheter och olikheter. Genom att väva samman dessa två metoder i avsnitt 4, leds läsaren från en rättsdogmatisk redogörelse till en löpande komparation på ett naturligt sätt.

1.5 Teoretiska utgångspunkter

I denna uppsats har jag antagit ett genusperspektiv på mäns våld emot kvinnor. Genusperspektivet har fungerat som en utgångspunkt och ett

¹¹ Se Kleineman s. 21.

¹² Se Kleineman s. 24.

förhållningssätt till det material jag studerat. Eftersom uppsatsen fokuserar på mäns våld emot kvinnor i parrelationer och möjligheten för kvinnor att åtskiljas ifrån den våldsutövande mannen, anser jag att uppsatsen kräver ett genuspräglad angreppssätt.

Jag har låtit mig inspireras av Monica Burmans genusperspektiv i hennes avhandling *Straffrätt och mäns våld emot kvinnor – Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*. Burman definierar två utgångspunkter.¹³ Hon utgår dels ifrån att *mäns våld mot kvinnor är ett jämställdhetsproblem*, dels ifrån att *mäns våld mot kvinnor bygger på mäns strukturella överordning och kvinnors strukturella underordning*. Dessa två utgångspunkter har genomsyrat denna uppsats, från syfte och frågeställning, till materialinsamling och analys. Utgångspunkterna har således inte ”applicerats” i efterhand, utan har följt med uppsatsen under processen. Dessa utgångspunkter har m.a.o. utgjort ett förhållningssätt till den rättsliga problematik jag studerar i detta examensarbete.

I uppsatsen utgår jag ifrån att *mäns våld mot kvinnor är ett jämställdhetsproblem och en människorättskränkning*. I avsnitt 2.3 redogörs för statistik, av vilken det framgår att våld i parrelationer främst utövas av män gentemot kvinnor. Detta understryker vikten av att se mäns våld mot kvinnor som ett jämställdhetsproblem, då kvinnor i fler fall än män, blir utsatta för våld av den man de lever med. Till denna utgångspunkt hör även ett människorättsperspektiv, vilket är en viktig ledstång i detta arbete. I människorättsperspektivet understryker jag rätten till liv kontra dödligt våld i parrelationer samt rätten till personlig integritet och mäns våld mot kvinnor.

Till denna utgångspunkt kopplas också Istanbulkonventionen. Konventionen utgör gällande rätt i både Finland och Sverige sedan 2015 respektive 2014, varför den är relevant i en rättsdogmatisk kontext. Istanbulkonventionen utgör ett viktigt instrument i bekämpningen av mäns våld emot kvinnor inom Europa och är ett ramverk av målsättningar för de nationella lagstiftningarna.

¹³ Jmf. Burman s. 40ff.

En kort redogörelse för Istanbulkonventionens innehåll och betydelse finns därför i avsnitt 3. Efterlevnaden av Istanbulkonventionen övervakas och följs upp av Europarådets expertgrupp *the group of experts on action against violence against women and domestic violence*, GREVIO. I denna uppsats lyfter jag fram jämställdhets- och människorättsperspektivet genom den kritik GREVIO riktat mot länderna. Kritiken fungerar också som ett komparativt verktyg i jämförelsen av Sveriges och Finlands lagstiftning.

Jag utgår även ifrån att *mäns våld mot kvinnor bygger på mäns strukturella överordning och kvinnors strukturella underordning*. I detta sammanhang kan man tala om en s.k. könsmaktsordning, dvs. en struktur i vilken gruppen män, har fördelar framför gruppen kvinnor. Denna utgångspunkt har sin grund i radikalfeministisk teori och fokuserar på maktaspekten i mäns våld mot kvinnor.¹⁴ Centralt är också strukturens föränderliga karaktär. Strukturen upprätthålls och återskapas av både institutioner och individer, och kan därför också ändras genom handlingar och ökad medvetenhet.¹⁵

I denna uppsats har jag således utgått ifrån att den samhälleliga kontext i vilken våldet uppstår, inte går att förbise i lagstiftningsarbetet mot mäns våld mot kvinnor. Jag har valt att undersöka de *juridiska* möjligheterna för en kvinna att fysiskt åtskiljas ifrån en våldsutövande man, med både jämställdhets- och maktaspekten i bakgrunden. Jag har på detta sätt tagit avstamp i ett genusperspektiv, för att därigenom kunna analysera rätten på ett mer heltäckande sätt och genom detta, eventuellt belysa de brister finsk och svensk straffrätt har på området.

1.6 Material

Särskilt centrala verk i denna uppsats har varit bl.a. Monica Burmans avhandling *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*¹⁶, som stött genusperspektivet i detta arbete och

¹⁴ Se Tollin och Törnqvist s. 61.

¹⁵ Se Burman s. 41.

¹⁶ Burman.

bidragit med en grundläggande förståelse för ämnets bakgrund. Malou Anderssons avhandling *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning – Fridskränkningens brotten som rättslig konstruktion*¹⁷ har däremot gett en djupare förståelse för brottet grov kvinnofridskränkning.

Johanna Niemi-Kiesiläinens verk *Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta*¹⁸ [Straffprocessen och våld i parrelationer] har varit väsentlig för den komparativa aspekten i uppsatsen samt för den finska rätten. Även *Rikosoikeus – Oikeuden perusteokset*¹⁹ [Straffrätt – Rättens grundverk] av Lappi-Seppälä m.fl. har gett en god förståelse för de finska bestämmelsernas utformning.

1.7 Forskningsläge

I Sverige har flera studier med genusperspektiv utförts i förhållande till straffrättsliga bestämmelser. Den forskning som är aktuell har även varit central för detta examensarbete.

Monica Burmans avhandling *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*²⁰ utreder hur våld, gärningsperson och offer konstrueras genom straffrätten samt problematiken kring straffrättens utformning och hur den används i bekämpningen av mäns våld emot kvinnor.

Malou Anderssons avhandling *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning – Fridskränkningens brotten som rättslig konstruktion*²¹ studerar dessa specifika rättsbestämmelser samt den unika lagstiftningsmodell som infördes genom dessa brott.

¹⁷ Andersson.

¹⁸ Niemi-Kiesiläinen.

¹⁹ Lappi-Seppälä.

²⁰ Burman.

²¹ Andersson.

På finskt håll utgör Johanna Niemi-Kiesiläinens verk *Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta*²² [Straffprocessen och våld i parrelationer] en omfattande studie av en våldsutsatta kvinnans rättsliga ställning och verktyg. I verket ingår även jämförelser mellan svensk och finsk rätt.

²² Niemi-Kiesiläinen.

2 Bakgrund

2.1 Inledning

Mäns våld mot kvinnor är ett mångfacetterat ämne som kan studeras utifrån flera olika synvinklar. För att studera ämnet krävs en grundläggande förståelse för vad våldet innebär, hur ofta förekommande det är och hur det faktiska våldet kommer till uttryck i en relation mellan en man och en kvinna. I detta bakgrundskapitel avser jag introducera läsaren till mäns våld mot kvinnor som ett forskningsämne. I kapitlet återfinns statistik, för att ge en uppfattning om problemets omfattning samt en redogörelse för våldets natur och exempel på olika förklaringsmodeller till orsakerna bakom våldet. Genom att introducera läsaren till möjliga orsaker till våldet, omfattningen av våldet samt typiska karaktäristika för våldet, avser jag att ge läsaren ett sammanhang för uppsatsens ämne.

Eftersom uppsatsen är komparativ, finns en redogörelse för bakgrunden till både den svenska och finska lagstiftningen på detta område. För att öka förståelsen för kopplingen mellan den finska och svenska rätten, finns också ett kort rättshistoriskt avsnitt om Finlands rättsutveckling.

Genom bakgrundskapitlet ges läsaren den grund som krävs för att kunna placera mäns våld emot kvinnor i en rättslig kontext i avsnitt 4. Genom bakgrundskapitlet ges också en förståelse för den finska rättens ursprung. Jag kommer även att anknyta till bakgrundsavsnittet i uppsatsens sammanfattande avslutning i avsnitt 5.

2.2 Mäns våld mot kvinnor

2.2.1 Introduktion

Mäns våld mot kvinnor har historiskt sett varit ett konstant fenomen i samhällen världen över. Våldet har visserligen minskat och blivit något de flesta samhällen inte accepterar, men det är långt ifrån utrotat. Synen på mäns våld mot kvinnor är i mångt och mycket synen på kvinnor. Huruvida våld mellan män och kvinnor varit straffbart eller ens klandervärt kan därför kopplas till den tidens syn på kvinnor i stort.²³

FRA²⁴ publicerade år 2014 en kontinentomfattande undersökning i vilken 42 000 kvinnor inom EU:s 28 medlemsstater intervjuats om våld i parrelationer och familjevåld. I rapporten konstateras att problemet är omfattande och att mer än en av fem kvinnor har utsatts för fysiskt och/eller sexuellt våld av en nuvarande eller tidigare partner.²⁵

2.2.2 Förklaringsmodeller

Det finns många olika teorier om mäns våld mot kvinnor och de bakomliggande orsakerna till detta. I följande avsnitt följer en kort redogörelse för olika förklaringsmodeller till mäns våld mot kvinnor, för att introducera läsaren till olika teorier kring den typ av våld som studeras i detta examensarbete. Redogörelsen är på inga sätt uttömmande, utan ger endast en överblick av kunskapsfältet på detta område. Olika förklaringsmodeller baserar sig på olika kunskapsfält, vilket utgör grunden för de lösningar modellerna erbjuder för att bekämpa mäns våld mot kvinnor. Olika förklaringsmodeller har således olika syn både på de bakomliggande orsakerna till våldet och metoderna genom vilka våldet ska bekämpas.

²³ Se SOU 1995:60 s. 95.

²⁴ European Union Agency for Fundamental Rights.

²⁵ Se FRA s. 3.

Förklaringsmodellerna försöker besvara varför män utövar våld mot kvinnor, men också varför våldet kan fortgå, dvs. varför våldsutsatta kvinnor stannar i relationer med våldsutövande män. Teorierna utreder också hur våldet ska förebyggas och vilka åtgärder som krävs av det offentliga och samhället i stort, för att våldet ska upphöra. Förklaringsmodellerna är huvudsakligen utformade utifrån något av följande perspektiv: individbaserat, strukturellt, eller socialpsykologiskt perspektiv.²⁶ I det följande kommer jag att redogöra för varje perspektiv och medföljande teoribildning var för sig.

Individbaserade teorier förklarar mäns våld mot kvinnor som något individuellt kopplat, dvs. enskilda personers egenskaper som leder till att män utövar och att kvinnor utsätts för våld. Faktorer som uppväxt, ekonomiska eller sociala omständigheter och personlighetsdrag har en framträdande roll i dessa teorier. Individbaserade teorier utgår på detta sätt ifrån att orsakerna bakom våldet ligger i t.ex. barndomstrauman där den våldsutövande mannen antingen själv upplevt våld, eller sett sina föräldrar vara våldsamma mot varandra.²⁷

Individbaserade teorier stärker ofta bilden av att våldsutövande män är en viss typ av män och på motsvarande sätt, att våldsutsatta kvinnor är en viss typ av kvinnor. Den röda tråden är att män som upplevt våld i barndomen löser konflikter genom våld, och att kvinnor som upplevt våld i barndomen, i viss mån dras till våldsamma män. Vissa individbaserade teoretiker understryker också kvinnornas roll i männens våldsutövning. De menar att kvinnor som lever i en relation med en våldsutövande man, i vissa fall provocerar fram aggression och underliggande barndomstrauman ifrån mannen, och på detta sätt är medskyldiga till våldet. Det finns dock meningsskiljaktigheter angående denna fråga inom de olika teorierna.²⁸

²⁶ Se Andersson s. 73f.

²⁷ Ibid s. 76.

²⁸ Se Andersson s. 77ff.

De strukturella teorierna förklarar i sin tur våldet genom samhällsliga maktstrukturer, i vilka män är överordnade kvinnor. Kärnan ligger enligt dessa teorier i en kamp mellan makt och kontroll, där män utövar våld för att uppehålla kontroll och makt över kvinnor. Mäns våld emot kvinnor ska ses i kontext, i vilken kön konstrueras och män och kvinnor tilldelas egenskaper och attribut baserat på deras könstillhörighet. De strukturella teorierna förklarar våldets kontinuitet genom att samhällsliga generaliseringar av manligt och kvinnligt stärker maktbalansen och bidrar till att våldet fortgår. Enligt dessa teorier kan man således inte förlita sig på individuella egenskaper, utan våldets förklaras av strukturella faktorer, som t.ex. könsroller. Individuella omständigheter (som missbruk eller barndomstrauman), kan endast bidra till våldet, men inte utgöra en förklaring till det.²⁹

Enligt de strukturella teorierna är de enskilda våldshandlingarna endast ett uttryck för en större samhällslig helhet, i vilken män utövar kontroll, och kvinnor underordnas. Kvinnor utsätts för våld av män p.g.a. de är kvinnor, inte i första hand p.g.a. individuella egenskaper eller omständigheter.³⁰ Dessa teorier utgår också ifrån att våldets över tid normaliseras genom en normaliseringsprocess.³¹ En kort beskrivning av normaliseringsprocessen finns i följande avsnitt (2.1.3.).

Socialpsykologiska teorier fokuserar däremot på samspelet mellan den våldsutövande mannen och den våldsutsatta kvinnan. Likt de strukturella förklaringsmodellerna menar också de socialpsykologiska teorierna att våldet är kopplat till makt- och kontrollaspekter, men att det centrala är den enskilda relationen och interaktionen mellan den våldsutövande mannen och den våldsutsatta kvinnan. Individuella egenskaper eller omständigheter kan således också få betydelse, även om det inte är hela förklaringen.³²

²⁹ Se Andersson s. 83.

³⁰ Ibid s. 84.

³¹ Se Andersson s. 85.

³² Ibid s. 87.

De socialpsykologiska teorierna menar att maktförhållandet inte är förutbestämt genom kön, utan att det är individerna som skapar detta maktförhållande, inte strukturen. Våldet är en följd av olösta konflikter och bristande kommunikation mellan den våldsutövande mannen och den våldsutsatta kvinnan. Våldet blir således en sista utväg för mannen att återfå makten i relationen, varefter kvinnan kan ta tillbaka makt genom att kräva rättfärdigande eller ursäkter ifrån mannen.³³

2.2.3 Våldets natur

Våld i parrelationer är i allmänhet till sin natur kontinuerligt och långvarigt. I många fall förvärras även våldet över tid, vilket understryker vikten av att åtskilja den våldsutövande mannen från den våldsutsatta kvinnan i ett tidigt skede.³⁴ I Finland är andelen dödligt våld hög i jämförelse med Sverige, vilket indikerar att våldet fortgår och eskalerar i flera relationer till en sådan punkt, att den våldsutsatta kvinnan mister livet.³⁵ Våldet trappas upp både vad gäller frekvens och allvarlighet, varför ett ingripande tidigt i relationen blir ytterst centralt.³⁶ I denna uppsats har jag intresserat mig för den juridiska möjligheten för våldsutsatta kvinnor att åtskiljas ifrån sin våldsutövande man, just med anknytning till våldets kontinuerliga och eskalerande natur.

Våld i parrelationer kan ta sig i uttryck på många olika sätt och har flera olika dimensioner. Brottsförebyggande rådet, BRÅ, har definierat de olika typerna av våld på följande sätt:

Med *fysiskt våld* avses sparkar, slag, örfilar, knuffar, luggning och i grövre fall stryptag, knytnävsslag eller användningen av vapen eller tillhyggen. Med *psykiskt våld* avses ett kontrollerande beteende som består av maktspel, trakasserier, kränkande beteende (både verbalt och genom handlingar) och isolering ifrån omvärlden. Till det psykiska våldet kan man även räkna olika

³³ Se Andersson s. 88.

³⁴ Se Niemi-Kiesiläinen s. 40f.

³⁵ Ibid s. 46.

³⁶ Se Westfelt m.fl. s. 27.

former av förminskande, förlöjligande och förnedrande beteende samt hot om våld eller hot om att skada sig själv eller andra. En annan viktig aspekt är *latent våld*, dvs. ett närvarande hot om våld som signaleras genom kroppsspråk och handlingar. I allmänhet bygger det latent våldet på tidigare våldsincidenter, och hotet skapar rädsla och osäkerhet hos den som utsätts.³⁷

I denna uppsats poängteras makt- och kontrollaspekten av våldet. I många fall strävar den våldsutövande mannen efter att kontrollera förhållandet på flera plan, inte endast genom fysiskt våld, utan genom psykiskt våld, i form av t.ex. förminskande eller ett tillintetgörande av partners självkänsla och integritet. Det psykiska våldet kan ta sig uttryck i form av offentligt förnedrande, tvångsisolering från omvärlden, hot om våld mot partners närstående och vänner eller hot om att den våldsutövande mannen ska ta sitt eget liv.³⁸ Eftersom den våldsutövande mannen och den våldsutsatta kvinnan dessutom bor i samma bostad, ökar det risken för konflikter och allvarliga uppbrott mellan parterna. I många fall är kvinnan även ekonomiskt och praktiskt beroende av den våldsutövande mannen och isoleras ifrån omvärlden, vilket ökar mannens kontroll.³⁹

I den svenska omfångsundersökningen *Slagen dam* undersöktes förekomsten av både fysiskt våld och kontrollerande beteende, och det framgick att 48% av kvinnorna hade upplevt kontrollerande beteende ifrån en f.d. make eller sambo. 12% uppgav att deras nuvarande make eller sambo uppträtt kontrollerande mot dem. I enkäten fanns konkreta förslag på kontrollerande beteende och de som deltog i undersökningen tog ställning till vart och ett av förslagen. Till dessa hörde, i överensstämmelse med de som listats i stycket ovan, bl.a. följande:

- Svartsjuka
- Fått kvinnan att känna sig underlägsen
- Kallat kvinnan nedsättande saker

³⁷ Se Westfelt m.fl. s. 26.

³⁸ Se Niemi- Kiesiläinen s. 41.

³⁹ Se Westfelt m.fl. s. 27.

- Bråkade när kvinnan ville träffa släkt och vänner m.fl.⁴⁰

I undersökningen konstaterades även ett starkt samband mellan kontrollerande beteende och våld inom relationen.⁴¹

Våldets eskalerande natur bidrar även till en *normaliseringsprocess*, vilket innebär att gränserna för acceptabelt beteende och oacceptabelt våldsamt beteende förskjuts i takt med att våldet förvärras.⁴² Normaliseringsprocessen bryter ner befintliga uppfattningar av våldsamt beteende och våldet kan därför stabiliseras och fortgå. I början av förhållande kan ett kontrollerande beteende ses som uttryck för passion eller ömhetsbetygelser. Kvinnans livsutrymme minskar i takt med att mannens kontrollerande beteende successivt ökar över tid.⁴³

Efter den första våldsincidenten inträffar, trappas våldet upp, och den våldsutsatta kvinnan tvingas anpassa sig till situationen. Hotet om våld begränsar handlingsutrymmet och den våldsutövande mannen kan på detta sätt sätta gränser för vad kvinnan får eller inte får göra. Denna form av kontroll kan vara mycket subtil, och uppfattas till sist som något normalt av den våldsutsatta kvinnan. Under normaliseringsprocessen isoleras kvinnan mer och mer ifrån yttvärlden, samtidigt som den våldsutövande mannen får mer och mer kontroll över hennes liv. Kvinnan försätts i en beroendeställning till den våldsutövande mannen och kan t.o.m. skylla sig själv för att hon utsätts för våld. Våldsamma episoder kan även följas av kärleksfulla och omtänksamma handlingar, vilket ytterligare stärker mannens kontroll och den våldsutsatta kvinnans beroendeställning.⁴⁴

⁴⁰ Se Lundgren s. 29f.

⁴¹ Ibid s. 31.

⁴² Se Westfelt m.fl. s. 27.

⁴³ Se Andersson s. 85.

⁴⁴ Ibid s. 86f.

2.3 Statistik

Mörkertalen över alla former av våld i nära relationer anses vara stora. Det är således bra att ha i åtanke att statistiken endast är en uppskattning av fenomenets omfattning. Generellt kan man säga att brott mot person rapporteras i mindre utsträckning p.g.a. brottets känsliga natur, till skillnad från t.ex. brott mot egendom. Endast en del av händelserna blir anmälda som brott och därmed dokumenterade i statistiken. Rapporteringsbenägenheten kan påverkas av t.ex. huruvida en person definierar en händelse som en brottslig handling eller inte, eller av om hen vill beskydda gärningspersonen ifrån åtal.⁴⁵

För att mäta upp för en del av mörkertalen genomförs istället nationella undersökningar i form av frågeformulär. Undersökningarna kan både tillrättavisa samt komplettera den officiella statistiken som samlats in från rättsväsende och polis.⁴⁶ I denna uppsats används t.ex. den svenska omfångsundersökningen *Slagen dam* och den finska omfångsundersökningen *Naisiin kohdistunut väkivalta 2005* [Våld mot kvinnor 2005] som komplement till övrig statistik, för att få en mer verklighetstrogen representation av våldets omfattning.

2.3.1 Sverige

I *Nordic Homicide report* konstaterades att de nordiska länderna ligger på en väldigt låg nivå av våldsamma dödsfall, globalt sett. Det framkom också att Danmark och Sverige ligger på ungefär samma nivå, medan Finland har 30% fler fall av dödligt våld, och Norge och Island 30% mindre än Sverige och Danmark. I alla nordiska land, förutom Finland, sker majoriteten av fallen i stora städer, medan det i Finland koncentreras sig till glesbygden i de östra och norra delarna av landet. I detta hänseende påminner Finland om östra

⁴⁵ Se Danielsson och Näsi s. 2.

⁴⁶ Se Piispa m.fl. förord.

Europa, medan de övriga nordiska staterna uppvisar västeuropeiska våldstrender.⁴⁷

Mellan åren 1990 och 2017 har 55% av alla dödsfall, där offret varit en kvinna, skett i en nära relation⁴⁸. Den motsvarande siffran för män är 3%.⁴⁹ För att tydligare illustrera denna statistik innebär det att av alla dödsfall som skett i en nära relation är nästan nio av tio dödsfall en kvinna som dödas av en man hon har/har haft en parrelation med. I övriga kategorier av dödsfall (t.ex. kriminellt våld, våld vid inbrott eller rån, hatbrott, övrigt våld inom familjen) är dock det vanligaste att en man dödar en annan man. Dödsfall i samband med sexuella övergrepp utgör också ett undantag med främst manliga förövare och kvinnliga offer.⁵⁰

Till skillnad från icke-dödligt våld är både anmälningsbenägenheten och uppklaringsprocenten hög för dödligt våld. Allt våld inom en parrelation slutar dock inte med ett dödsfall, utan majoriteten pågår under en längre tid utan ett så totalt slut. Det är dock svårare att få fram verklighetstrogen statistik för icke-dödligt våld mellan män och kvinnor. Definitionen av våld kan variera, tidsintervallet kan vara avgörande för svaren och undersökningarna kan ha utförts på olika sätt. Det är på så sätt svårare att dra slutsatser om hur många kvinnor som utsätts för våld av en manlig sambo eller make. I BRÅs sammanställning konstateras dock att mellan 14 och 16% av alla kvinnor i Sverige uppger att de utsatts för våld av en nuvarande eller tidigare partner, och mellan 20 och 41% uppger att de utsatts för psykiskt våld i vuxen ålder.⁵¹

Av Sveriges första omfångsundersökning *Slagen dam* ifrån 2001 framgår att 35% av alla kvinnor som varit gifta eller sammanboende med en man har utsatts för våld⁵² av mannen i fråga. I samma undersökning uppgav 11% av

⁴⁷ Se Lehti m.fl. s. 1. Jmf. även graf på s. 23f.

⁴⁸ I detta sammanhang används uttryck nära relationer p.g.a. det är samlingsbegreppet som användes i undersökningen i fråga. Termen innefattar i detta fall de situationer där offer och gärningsperson har eller har haft en relation. Boendesituationen har inte tillmätts betydelse.

⁴⁹ Se Öberg och Hradilova Selin s. 44, tabell 11.

⁵⁰ Ibid s. 44f.

⁵¹ Se Westfelt m.fl. s. 28.

⁵² Innefattande fysiskt våld, hot och sexuellt våld.

kvinnorna att de utsatts för våld⁵³ av en nuvarande sambo eller make.⁵⁴ Av de som utsatts för våld av en tidigare sambo eller make har 64% upplevt våld mer än en gång. 17% hade utsatts 11—50 gånger och ca. 10% fler än 50 gånger.⁵⁵

Den stora skillnaden i våldets förekomst i nuvarande och tidigare relationer kan förklaras genom olika rapporteringsbeteenden hos den våldsutsatta kvinnan under och efter en våldsam relation. En förklaring kunde vara våldets normaliseringsprocess och kontinuum, vilket skulle förklara en lägre rapporteringsbenägenhet. En kvinna som befinner sig i en våldsam relation kanske inte alla gånger ser på våldet och det kontrollerande beteendet som våld, utan det normaliseras för henne. Kvinnor som intervjuats efter en våldsam relation har vittnat om svårigheterna att inse allvaret i våldet under själva relationen. Många har också vittnat om att avnormaliseringsprocessen sker först efter att relationen avslutats.⁵⁶

2.3.2 Finland

Vad avser dödligt våld så kan man även för Finlands del konstatera att män i de flesta fall dödas av andra av män, medan kvinnor i de flesta fall dödas av män (inte av andra kvinnor). I en översikt av det dödliga våldet i Finland 2007—2016 framkom att, i de fall offret varit en kvinna, hon dödades av sin make/sambo, pojkvän eller f.d. partner i 60% av fallen. Motsvarande procent för Sverige var ca. 55%.⁵⁷ Finland hade också flest fall av dödligt våld under samma tid, följt av Sverige. Under denna tid, skedde 43% av alla våldsamma dödsfall i Norden i Finland, samt 36% i Sverige. I detta sammanhang är det värt att poängtera att Finlands population endast är dryga hälften av Sveriges.⁵⁸

⁵³ Innefattande fysiskt våld, hot och sexuellt våld.

⁵⁴ Se Lundgren m.fl. s. 23.

⁵⁵ Ibid s. 25.

⁵⁶ Se Lundgren m.fl. s. 77f.

⁵⁷ Se Lehti m.fl. s. 38.

⁵⁸ Ibid s. 22.

En dominant faktor i det dödliga våldet i Finland var alkohol. 75% av de manliga förövarna och 45% av de kvinnliga offren var alkoholpåverkade när brottet skedde. Denna trend har varit genomgående i Finland, där alkohol haft en framträdande roll i dödsfall orsakade av våld under det senaste seklet.⁵⁹

I den finska omfångsundersökningen *Naisiin kohdistunut väkivalta 2005* [Våld mot kvinnor 2005] uppgav 20% av kvinnorna att de upplevt våld⁶⁰ ifrån sin nuvarande sambo eller make, och 49% att de upplevt våld ifrån en tidigare sambo eller make. I undersökningen drogs paralleller till undersökningsresultaten i *Slagen dam* samt de slutsatser som förekommit om normalisering, våldets kontinuum samt avnormalisering. I den finska undersökningen konstaterades att även i Finland kunde normaliseringsprocessen vara en av flera orsaker till att statistiken ser ut som den gör.⁶¹ Dryga 31% av kvinnorna hade utsatts 2—3 gånger av en nuvarande partner och knappa 14% 4—10 gånger. Dryga 8% hade utsatts fler gånger. Motsvarande siffra för tidigare relationer var dryga 25% (2—3 gånger), 24% (4—10 gånger) och 23% (fler än 10 gånger).⁶²

I en jämförelse mellan svensk och finsk forskning, som gjordes av Johanna Niemi-Kiesiläinen, konstaterades att det kontrollerade (psykiska våldet) var betydligt oftare förekommande i Finland. I Sverige korrelerade det psykiska våldet i allmänhet med det fysiska, dvs. ett kontrollerade beteende följdes ofta av kontroll i form av fysiskt våld. Värt att uppmärksamma är dock, att det även finns parrelationer i vilka det endast förekommer psykiskt våld.⁶³

⁵⁹ Se Lehti m.fl. s. 40.

⁶⁰ Innefattande fysiskt våld, hot och sexuellt våld.

⁶¹ Se Piispa m.fl. s. 46f.

⁶² Ibid s. 53.

⁶³ Se Niemi-Kiesiläinen s. 42.

2.4 Mäns våld mot kvinnor inom straffrätten

2.4.1 Sverige

Under 1500- och 1600-talen rådde ett husbondevälde i Sverige. Husbönderna, dvs. gifta män, utövande under denna tid makt över familjemedlemmarna och andra som bodde i hushållet. Ur en samhällelig synvinkel skulle männen, som familjens överhuvud utöva kontroll för att uppehålla samhällsordningen. Männens makt sågs som något naturligt, och makten skulle bibehållas även inom äktenskapet. Som en följd av detta kunde husbonden utöva våld mot t.ex. sin hustru och andra inom hushållet, för att bibehålla makten och kontrollen inom familjen.⁶⁴

Under denna tid var också det kyrkliga inflytandet starkt. Kyrkan skulle värna om äktenskapet som institution och erbjöd medling och även dömande verksamhet vid ”äktenskaplig osämja”. Kyrkan hade en dock en tudelad syn på våld inom äktenskapet. Å ena sidan överensstämde den med husbondeväldets makt och mannens överordnade ställning, men å andra sidan skulle mannen älska sin hustru som sig själv och värna om hennes välmående. Mannen skulle således hitta en mellanväg och aga sin hustru i lämplig omfattning, så att han kunde verkställa sin roll som familjens överhuvud, och samtidigt uppfylla sina skyldigheter som kärleksfull make. Utöver kyrkans roll fanns det dock inget starkt samhälleligt intresse i de privata angelägenheterna mellan en man och en kvinna. Våld inom äktenskapet hanterades primärt av de inblandade själva och kyrkan, och i sista hand av det allmänna i ”vanlig” domstol.⁶⁵

Det fanns dock fall där man domstolen ansåg att mannen gått utöver det som då ansågs vara en acceptabel nivå av hustruaga. Dessa ”tyranniska husbönder” dömdes hårt både socialt och straffrättsligt och staten skulle uppfostra dessa män till att avhålla sig ifrån våld. Även om det var tydligt att

⁶⁴ Se Burman s. 60.

⁶⁵ Ibid s. 61—62.

det fanns en yttre gräns för hustruagan och husbondens befogenheter, var det dock oklart var denna gräns gick.⁶⁶

I.o.m. 1700-talet och 1734 års lag ändrades förhållningssättet till mäns våld emot kvinnor inom äktenskapet. Problemet osynliggjordes, dels genom att husaga inte kriminaliserades (det ansågs fortfarande acceptabelt för mannen att utöva lindrigare former av våld mot sin hustru), dels genom att skifta fokus från de tyranniska husbönderna, till män och kvinnor i samma utsträckning. Detta innebar att både män och kvinnor kunde bestraffas för excessivt våld inom äktenskapet, och männens roll osynliggjordes.⁶⁷

En kriminalisering av våld mot hustru skedde i.o.m. 1864 års strafflag. Kriminaliseringen föregicks inte av någon samhällsdiskussion om hustruagens klandervärdhet, utan ändringen genomfördes i tystnad i samband med den allmänna strafflagsreformen. För att väcka åtal för våld på privat plats (hemmet) krävdes dock fortfarande kvinnans angivelse. Det förelåg fortfarande en stark betoning på avskiljandet av det offentliga och det privata, och det allmänna skulle inte blanda sig i de privata angelägenheterna mellan man och hustru. Osynliggörandet av våldet mellan man och hustru stärktes ytterligare av bilden av den perfekta hustrun och modern. Mannen skulle bete sig respektabelt och borgerligt, och kvinnan skulle uppfylla sinnebilden av den perfekta hustrun. Detta ställde höga krav på de yttre kulisserna vilket ytterligare separerade det privata från det allmänna.⁶⁸

Hustrumisshandel förblev en privat angelägenhet fram till ca. 1930-talet, då ämnet togs upp till diskussion i riksdagen. Framst diskuterades åtalsreglerna och huruvida angivelse ifrån hustrun skulle krävas då våld förekommit i hemmet. Diskussionerna ledde dock inte till några väsentliga lagändringar och diskussionerna saknade fortfarande en kvinnoskyddsaspekt. Olaga hot föll dock i sin helhet under allmänt åtal på 1960-talet. Förändringen (likt

⁶⁶ Se Burman s. 62—63.

⁶⁷ Ibid s. 64—66.

⁶⁸ Se Burman s. 67—69.

kriminaliseringen av våld mot hustru i 1864 års strafflag) skedde i tystnad och föregicks inte av några större samhällsdebatter. Förändringen motiverades bl.a. utifrån ett behov av ett utvidgat skydd för utsatta kvinnor och barn, även om en motsvarande diskussion aldrig hölls för fysiskt våld.⁶⁹

En egentlig diskussion om våldet mot kvinnor initierades först på 1970-talet. Åtalsreglerna reformerades och man ansåg inte längre att våldet var en privat angelägenhet. De utsatta kvinnorna uppmärksammades och en allmän strävan efter ett säkrare och mindre våldsamt samhälle för kvinnor satte igång. Även om våldet ofta förklarades utifrån individuella omständigheter och psykiska avvikelser, lyftes också ett feministiskt perspektiv fram för första gången. Våldet kopplades till maktaspekter och identifierades som en fråga om jämställdhet. Den könsspecifika aspekten i våldet saknades dock fortfarande och paralleller drogs istället till socioekonomiska faktorer och kvinnors rätt till arbete och bostad.⁷⁰

Den avgörande stöten kom på 1990-talet då mäns våld emot kvinnor politiskt identifierades som ett jämställdhetsproblem.⁷¹ År 1993 tillkallades Kvinnovaldscommissionen på uppdrag av regeringen för att se över frågor som rörde våld mot kvinnor. Kvinnovaldscommissionens arbete utmynnade i SOU 1995:60 *Kvinnofrid* som låg till grund för införandet av grov kvinnofridskränkning i brottsbalken (1962:700), BrB, 4 kap. 4a § 2 st.⁷² Mäns våld mot kvinnor sågs nu som något könsspecifikt och målsättningen blev att bekämpa det könsrelaterade våldet med specifika åtgärder. Även människorättsperspektivet uppmärksammades i förarbetena till grov kvinnofridskränkning.⁷³

⁶⁹ Se Burman s. 71ff.

⁷⁰ Ibid s. 79—80.

⁷¹ Se Burman s. 82.

⁷² Se SOU 1995:60 s. 3f.

⁷³ Se Burman s. 89—91.

2.4.2 Finland

2.4.2.1 *Det svenska rättsarvet*

För att få en bättre förståelse för den finska rätten och framför allt kopplingen mellan den svenska och finska rätten, är en historisk inblick nödvändig. I det följande kommer jag att redogöra kort för det svenska rättsarvet i Finland och de händelser som ledde till den finska lagstiftningens utformning under 1800- och 1900-talen. Med detta avsnitt avser jag ge läsaren ett rättshistoriskt sammanhang för den svensk-finska rättsgrunden samt en förståelse för betydelsen av detta rättsarv för den finska rätten idag. En redogörelse för mäns våld mot kvinnor inom ett finskt straffrättsligt sammanhang finns i avsnitt 2.3.2.2.

Finland utgjorde storfurstendömet Sveriges östliga provins i 700 år och sammanknytningen upphörde först år 1809 då Finland förlorades till Ryssland. Den svenska lagstiftningen hade gällt för hela riket och frågan blev huruvida Finland skulle anamma svensk eller rysk lag. Finland tilldelades autonomi och tsar Alexander I ville säkerställa lojalitet hos det finska folket och tillät därmed Finland att behålla de svenska lagarna. 1734 års lag kom på detta sätt att utgöra grunden för det finska rättssystemet.⁷⁴

De svenska lagarna behöll sin ursprungliga form i Finland under flera årtionden, då Alexander I samt hans efterföljare Nikolai I inte lät den finska autonomi sträcka sig till lagstiftningsåtgärder. Alexander II var däremot mer liberalt inriktad och öppnade upp lagstiftningsarbetet i Finland. Årtiondena mellan 1860 och 1900 präglades av flera (välbehövda) reformarbeten och har därför kallats för *den finska lagstiftningens gyllene tid*. Den finska autonomi kunde nu utnyttjas till fullo och Finland stiftade självständigt lagar utan någon större inblandning ifrån det ryska riket.⁷⁵ Även om hänvisningar till de svenska lagarna fattas i förarbetena, följde Finland Sveriges exempel i lagreformerna.⁷⁶ Finland hade nu möjligheten att modernisera de utdaterade

⁷⁴ Se Kekkonen s. 76.

⁷⁵ Se Modeen s. 120ff.

⁷⁶ Ibid s. 123.

svenska straffrättsbestämmelserna ifrån 1734, varför den nya finska strafflagen blev modern. Denna modernare strafflag föll dock inte det ryska styret i tycket, vilket i sin tur fördröjde implementeringen av den nya strafflagen.⁷⁷

Tiden mellan 1900 och 1917 präglades av den s.k. *förryskningstiden*, men också av ett aktivt lagstiftningsarbete. Ryssland försökte begränsa och t.o.m. avskaffa den finska autonomin, vilket tidvis begränsade reformarbetet genom bl.a. ett starkt motstånd mot lagförslag. Som motvikt kunde Finland däremot lagstifta aktivt under Rysslands svaghetsperiod efter kriget mot Japan 1904—1905.⁷⁸

Den finska självständigheten år 1917 och slutligen det ryska rikets sönderfall 1919—1920 öppnade upp för ett för första gången helt självständigt lagstiftningsarbete. Efter det finska inbördeskriget 1918 fick det svenska rättsarvet ett starkt uppsving och en strävan efter en demokratisk rättsstat tog fart. Arbetet kunde dock slutföras i sin helhet först efter andra världskrigets slut, och flera reformer infördes på 1960- och 1970-talen.⁷⁹

2.4.2.2 Straffrättslig utveckling

Den finska strafflagen 19.12.1889/39, SL, stadfästes 1889, och trädde i kraft år 1894. Lagen är således en av Europas äldsta strafflagar. I takt med att tiden förändrades så moderniserades också SL i flera steg. Dessa stegvisa förändringar speglade olika reformbehov och eftersträvanden, beroende på när förändringen trätt i kraft. Olika delar av SL skilde sig därför åt på flera olika plan varför det till sist initierades en helhetsreform av den finska strafflagen. SL genomgick en reform under 1990-talet och förnyades i tre omgångar: 1991, 1995 och 1999. Efter dessa tre grundblock har även mindre, men väsentliga, lagreformer skett.⁸⁰

⁷⁷ Se Modeen s. 122.

⁷⁸ Ibid s. 124.

⁷⁹ Se Kekkonen s. 76.

⁸⁰ Se Lappi-Seppälä m.fl. s. 88ff.

Våld inom hemmet har historiskt sett reglerats av äktenskapsrättsliga och familjerättsliga bestämmelser. Synsättet på våld inom familjen utgick ifrån en hierarkisk och patriarkal struktur, i vilken mannen, som familjens överhuvud, hade friheten att utöva fysisk makt inom familjen.⁸¹ Våldet sågs främst som en ”disciplinär åtgärd”, som vid behov utövades av mannen mot sin hustru, eller mot barnen. Under 1800-talet påverkades dock både Finland och Sverige av liberala influenser och förhållningssättet till våld i hemmet förändrades. Man intog en mer kritisk ställning till våld i hemmet, även om fokus låg på våld mot barn.⁸² Bestämmelsen om s.k. ”husaga” avskaffades dock från den finska lagstiftningen först år 1969.⁸³

I takt med att samhället blev mer liberalt och kvinnors rättigheter uppmärksammades, gjordes även en skiljedragning mellan det privata och det allmänna. Familjelivet föll inom den privata sfären, som helst skulle exkluderas från den statliga regleringen. Familjens privata angelägenheter skulle inte vara föremål för åtgärder ifrån det allmänna, utan skulle förbli inom hemmets fyra väggar. Familjens överhuvud, dvs. mannen, skulle ha kontroll över familjens angelägenheter, och kvinnan i hemmet skulle värna om harmonin inom familjen.⁸⁴

Denna uppdelning i privat och allmänt avspeglades i åtalsbestämmelserna. I Finland kriminaliserades visserligen våld på privat plats 1866, men målen förblev under enskilt åtal. Även i 1889 års strafflag föll lindrig misshandel samt misshandel av normalgraden på privat plats under enskilt åtal. Bestämmelsen var i kraft förhållandevis oförändrad fram till 1995, då även misshandel av normalgraden föll under allmänt åtal.⁸⁵ I bestämmelsen ingick dock en möjlighet för målsägande att be åklagaren att dra tillbaka åtalet. Möjligheten kallades för ”vakaan tahdon pykälä”, vilket kan översättas till ”den fasta viljans paragraf”. Målsägande kunde m.a.o. be om att få åtalet

⁸¹ Se Niemi-Kiesiläinen s. 74.

⁸² Ibid s. 77f.

⁸³ Se Niemi-Kiesiläinen s. 77.

⁸⁴ Ibid s. 78.

⁸⁵ Se Niemi-Kiesiläinen s. 78f.

nedlagt.⁸⁶ Lindrig misshandel på privat plats då offret är förövarens make/maka, sambo, närstående eller f.d. sådan, föll under allmänt åtal först år 2011.⁸⁷

År 1999 trädde Finlands lag om besöksförbud 4.12.1998/898, BfL, i kraft, och var en av de första konkreta lagstiftningsåtgärderna som skulle bekämpa mäns våld emot kvinnor. Lagen initierades främst p.g.a. missnöjet mot (och avsaknaden av) de befintliga åtgärder som våldsutsatta kvinnor hade att tillgå. Den svenska lagen (1988:688) om kontaktförbud, kontaktförbudslagen, fungerade också som en drivande faktor för lagstiftningsinitiativet. En separat lag initierades i Finland (så som den i Sverige) och för första gången lades närståendevåld och offrens säkerhet i centrum i lagstiftningsprocessen.⁸⁸

⁸⁶ Se Justitieministeriets betänkande 2009:11 s. 17 och RP 78/2010 rd s. 5.

⁸⁷ Se RP 78/2010 rd s. 1.

⁸⁸ Se Niemi-Kiesiläinen s. 241.

3 Istanbulkonventionen

3.1 Generellt

Europarådet antog Istanbulkonventionen den 7 april 2011 och konventionen trädde i kraft den 1 augusti 2014.⁸⁹ Sverige ratificerade konventionen 2014 och den trädde i kraft samma år. För Finlands del skedde detta året efter och konventionen utgör därmed gällande rätt i båda länderna.⁹⁰ Istanbulkonventionen har en stark symbolisk betydelse, eftersom den både utgör ett framsteg i bekämpningen mot mäns våld emot kvinnor, samt en identifiering av problemets omfattning och allvarighet.⁹¹ Istanbulkonventionens främsta värde ligger dock i dess juridiskt bindande funktion. Konventionen ställer höga krav på konventionsstaterna och oblikerar dem att vidta behövliga åtgärder för att lagstiftningen ska uppfylla dessa krav.⁹²

En annan betydelsefull konvention som tangerar samma ämne är The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW. CEDAW är en konvention ifrån FN⁹³ om de mänskliga rättigheterna och dess efterlevnad övervakas av CEDAW kommittén. CEDAW och rekommendationer ifrån CEDAW kommittén är inte juridiskt bindande utan främst riktgivande och förpliktande.⁹⁴ Detta utgör ett av de viktigaste särdragen mellan CEDAW och Istanbulkonventionen, varför fokus i denna uppsats ligger vid Istanbulkonventionen.

Ett av Europarådets främsta syften är att skydda mänskliga rättigheter. Europarådet har konstaterat att mäns våld mot kvinnor undergräver detta syfte

⁸⁹ Se McQuigg s. 1.

⁹⁰ Europarådet, 'Chart of signatures and ratifications of Treaty 210' <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures> (hämtad 2020-01-07).

⁹¹ Se McQuigg s. 138f.

⁹² Ibid s. 140f.

⁹³ Förenta Nationerna.

⁹⁴ Se McQuigg s. 108f.

och den grund Europarådet står på.⁹⁵ Istanbulkonventionen strävar efter att uppnå både *formell och reell* jämställdhet mellan kvinnor och män och erkänner att våldet beror på en ojämn maktstruktur som överordnar män och underordnar kvinnor. Centralt i konventionen är också att kvinnor i större utsträckning utsätts för våld p.g.a. av sin könstillhörighet, och att våldet på detta sätt är könsrelaterat. Konventionen fördömer alla former av våld emot kvinnor, och klargör att våldet måste bekämpas för att full jämställdhet mellan män och kvinnor ska kunna uppnås.⁹⁶

Syftet med konventionen är att uppnå reell jämställdhet mellan män och kvinnor. Detta ska ske genom att bekämpa mäns våld mot kvinnor samt genom upplysning och förhöjd medvetenhet om problemets natur. Konventionsstaterna ska garantera skydd till utsatta kvinnor och driva en aktiv genusmedveten politik för att utrota mäns våld mot kvinnor. Konventionen har ett heltäckande angreppssätt och konventionsstaterna ska sträva efter att uppfylla konventionens mål på ett allomfattande sätt.⁹⁷ Våld mot kvinnor ges en bred mening i konventionen:

”...ett brott mot de mänskliga rättigheterna och en form av diskriminering av kvinnor och avser varje fall av könsrelaterat våld som leder till, eller troligen kommer att leda till, fysisk, sexuell, psykisk eller ekonomisk skada eller fysiskt, sexuellt, psykiskt eller ekonomiskt lidande för kvinnor, inbegripet hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, oavsett om det sker i ett offentligt eller privat sammanhang, ...”⁹⁸

Konventionen understryker att våld mot kvinnor är ett brott mot kvinnors mänskliga rättigheter, genom att det begränsar och/eller omöjliggör för många kvinnor att åtnjuta sina fulla rättigheter. I detta sammanhang rör det främst rätten till liv, frihet och säkerhet samt rätten till fysisk och emotionell

⁹⁵ Se Europarådet s. 2.

⁹⁶ Se Istanbulkonventionen, ingress.

⁹⁷ Ibid art. 1 och 7.

⁹⁸ Se Istanbulkonventionen art. 3.a.

integritet. Samma gäller givetvis alla offer för våld inom hemmet, även män och pojkar, vilket också ska bekämpas och adresseras.⁹⁹

Konventionens yttersta syfte är ett jämställt Europa fritt ifrån våld mot kvinnor, vilket ska främjas genom att konventionsstaterna erkänner kopplingen mellan våldet och ett jämställt samhälle.¹⁰⁰ Konventionen uttrycker explicit att konventionsstaterna ska anta ett genusperspektiv i både införlivningen och utvecklingsarbetet. Genusperspektivet ska på detta sätt att vara närvarande genom hela processen, och måste utvärderas kontinuerligt för att säkerställa att genusperspektivet anläggs.¹⁰¹

Som tidigare nämndes innefattar Istanbulkonventionen också en övervakningsmekanism, som uppfylls genom att expertgruppen GREVIO utvärderar konventionsstaternas implementering och tillämpning regelbundet. GREVIO består av 10—15 experter, som är jämnt fördelade vad avser geografi, medborgarskap och kön.¹⁰²

3.2 Om besöksförbud

Enligt Istanbulkonventionen ska konventionsstaterna säkerställa att våldsoffer har möjligheten att ansöka om besöksförbud¹⁰³. I akuta eller livshotande fall ska brottsoffrets säkerhet tryggas genom ett akut eller omedelbart besöksförbud, genom vilket förövaren inte får tillträda den gemensamma bostaden eller kontakta offret.¹⁰⁴ Då ett hot om våld är överhängande är i de flesta fall det säkraste alternativet att skilja på förövare och offer, varför ett akut alternativ ska finnas tillgängligt i dessa situationer. Europarådet har poängterat att det inte är offret som ska fly till ett skyddat

⁹⁹ Se Europarådet s. 5.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Se Europarådet s. 11 samt Istanbulkonventionen art. 6.

¹⁰² Se Istanbulkonventionen art. 1 och 66.

¹⁰³ I konventionen används uttrycket besöksförbud. I denna del används uttrycket besöksförbud för att återspegla konventionstextens ordalydelse. När kontexten är den svenska kontaktförbudslagen, används uttrycket kontaktförbud, jmf. avsnitt 4.2.1.

¹⁰⁴ Se Istanbulkonventionen art. 52—53.

boende, utan att det är förövaren som ska föras bort ifrån det gemensamma hemmet, och förbjudas från att återvända på viss tid. På detta sätt läggs ingen börda på offret, som i många fall kan ha barn i samma bostad, utan på det offentliga, att avlägsna den våldsutövande mannen ifrån hemmet.¹⁰⁵

Vad gäller ”vanliga” (icke-akuta) besöksförbud, ska följande kriterier uppfyllas:

Parterna ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att de besöksförbud som avses i punkt 1

- *är tillgängliga för omedelbart skydd och utan att vara oskäligt ekonomiskt eller administrativt betungande för brottsoffret,*
- *utfärdas för en viss period eller tills beslutet ändras eller upphävs,*
- *utfärdas ex parte och med omedelbar verkan när så är nödvändigt,*
- *är tillgängliga oberoende av, eller utöver, andra rättsliga förfaranden,*
- *får presenteras i efterföljande rättsliga förfaranden.¹⁰⁶*

Offret ska således inte behöva gå igenom en lång eller komplicerad ansökningsprocess, och vid behov ska beslutet kunna tas *ex parte*. Detta innebär att beslutet ska kunna fattas endast på den ena partens begäran, utan att förbudspersonen måste höras. I dessa fall ska dock rätten till en rättvis rättegång enligt art. 6 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna, EKMR, säkerställas och den förbudet avser ska ha rätt att överklaga beslutet.¹⁰⁷ En ansökan om besöksförbud ska också vara oberoende av övriga rättsliga processer, som t.ex. en ansökan om äktenskapsskillnad eller en brottsanmälan. På detta sätt garanteras att den sökande inte tvingas

¹⁰⁵ Se Europarådet s. 44f.

¹⁰⁶ Se Istanbulkonventionen art. 53.2.

¹⁰⁷ Se Europarådet s. 45 samt Istanbulkonventionen art. 53.

inleda t.ex. en straffrättslig process, vilket kunde vara avskräckande för offret.¹⁰⁸

Istanbulkonventionen har en internationell karaktär, och det huvudsakliga fokuset i denna uppsats ligger vid nationell rätt (svensk och finsk). Istanbulkonventionens målsättningar och bestämmelser är ändå värdefulla i detta sammanhang, eftersom de utgör gällande rätt i båda länderna. I denna uppsats har GREVIO:s utvärderingar därför använts för att belysa brister och/eller styrkor i den nationella rätten i Finland och Sverige, eftersom det utgör kritik mot gällande rätt. GREVIO:s kritik är också värdefull ur ett komparativt perspektiv, och stöder jämförelsen av den finska och den svenska rätten i detta examensarbete.

3.3 Om psykiskt/fysiskt våld

Istanbulkonventionen förpliktar konventionsstaterna till att sanktionera både fysiskt och psykiskt våld i art. 33 och 35.¹⁰⁹ För psykiskt våld ska parterna vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder för att säkerställa att alla uppsåtliga kränkningar av en annan persons integritet sanktioneras eller kriminaliseras. Här avses allvarliga kränkningar genom hot eller tvång.¹¹⁰ Bestämmelsen lämnar ett stort tolkningsutrymme för den nationella rätten vad avser innebörden av ”allvarlig kränkning” samt uppsåtligheten i handlingarna. Syftet med bestämmelsen är att ta fasta på det psykologiska våldets roll i mäns våld emot kvinnor samt att lyfta korrelationen mellan psykiskt och fysiskt våld.¹¹¹

Artikel 35 tar fasta på fysiskt våld, oavsett kontext. Denna bestämmelse kräver att uppsåtliga gärningar av fysiskt våld straffbeläggs, innefattat dödligt våld.¹¹²

¹⁰⁸ Se Europarådet s. 46.

¹⁰⁹ Se McQuigg s. 101.

¹¹⁰ Se art. 33 Istanbulkonventionen.

¹¹¹ Se Europarådet s. 31.

¹¹² Se Europarådet s. 32 samt art. 35 Istanbulkonventionen.

4 Nationell rätt

4.1 Inledning

Följande avsnitt består dels av en rättsdogmatisk redogörelse för relevanta rättsregler i Sverige och Finland, dels en löpande komparation av rättsreglerna i fråga. Av pedagogiska skäl har jag valt att redogöra för rättsreglerna i fyra temaavsnitt: häkttningsbestämmelserna, kontakt-/besöksförbud, grov kvinnofridskränkning och misshandel, samt civilrättsliga regler. Varje tema inleds först med en redogörelse för den svenska lagstiftningen, och följs av en redogörelse för den finska motsvarigheten. På detta sätt är det möjligt för läsaren att kontinuerligt jämföra de finska bestämmelserna med de svenska.

I de finska avsnitten återges de mest relevanta paragraferna löpande i citatform¹¹³, för att läsaren ska kunna följa resonemangen på ett möjligast smidigt sätt. Textavsnitten innehåller också hänvisningar till relevant lagrum i fotnot.

Varje tema avslutas med en sammanfattande komparation av den svenska och finska lagstiftningen för just det specifika temat. Komparationen sker således löpande i slutet av varje tema, för en möjligast följsam jämförelse av de två länderna. En sammanfattande helhetsbedömning av alla fyra teman återfinns slutligen i avsnitt 5.

4.2 Häkttningsbestämmelserna

4.2.1 Inledning

Även om jag inte avser att direkt studera häkttningsbestämmelserna i denna uppsats, krävs ändå en redogörelse för häkttningsgrunderna. Intressant för denna uppsats är det fysiska avskiljandet av en våldsutövande man och en

¹¹³All finsk lagstiftning går också att finna på svenska på www.finlex.fi/sv/, genom att söka på lagens namn.

våldsutsatt kvinna, vilket även uppfylls om mannen häktas för misstanke om brott. Relevant för frågeställningen blir således när häktning aktualiseras och för vilka brott den våldsutövande mannen kan bli häktad. I avsnitt 4.3 och 4.4 kopplas häktningen till kontakt/besöksförbud samt brottet grov kvinnofridskränkning och misshandel.

Ingen komparation av de svenska och finska bestämmelserna kommer att ske i detta avsnitt, eftersom häktningsbestämmelserna inte är det lagrum som primärt studeras i detta examensarbete.

4.2.2 Sverige

Genom en brottsanmälan kan den våldsutövande mannen häktas ifall brottsmisstankarna är tillräckligt starka. Syftet med häktningen är inte endast att skydda den våldsutsatta kvinnan eller att åtskilja förövaren ifrån offret, utan också att säkerställa att lagföring, utredning och eventuellt straff går att genomföra.

Häktningsbestämmelserna återfinns i 24 kap. 1—4 §§ rättegångsbalken (1942:740), RB, och där anges vilka omständigheter som måste föreligga för att häktning ska kunna ske. För att en person ska kunna häktas krävs att hen på sannolika skäl är misstänkt för ett brott som har ett fängelsestraff på minst ett år i sin straffskala. Därutöver ska, med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet, det föreligga risk för att:

1. Personen avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff (flyktfara)
2. Personen genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning (kollusionsfara) eller
3. Personen fortsätter sin brottsliga verksamhet (recidivfara).¹¹⁴

¹¹⁴ Se RB 24:1 samt Nordh s. 41.

Ifall alla dessa rekvisit uppfylls *får* personen häktas, det föreligger således ingen skyldighet för åklagaren begära häktning. Är det dock frågan om ett grövre brott, för vilket det inte är föreskrivet ett fängelsestraff på mindre än två år, finns det en presumtion om häktning i 24 kap. 1 § 2 st. RB.¹¹⁵ Skälen för häktningen måste alltid väga upp till det intrång häktningen innebär för den misstänkte eller något annat motstående intresse. Det ska således göras en ändamåls-, behovs- och proportionalitetsbedömning i förhållande till häktningen.¹¹⁶

Rekvisitet *sannolika skäl* är inte, även om det är det högsta beviskravet för användningen av tvångsmedel, ett särskilt högt beviskrav.¹¹⁷ Avgörande är att misstanken ur en objektiv bedömning ses som berättigad. Beviskravet är högre ställt för att väcka åtal, vilket innebär att det vid häktningstillfället fortfarande kan finnas många oklarheter kring fallet och omständigheterna. I allmänhet uppfylls rekvisitet och ifall häktningsframställan inte bifalls är det ofta p.g.a. övriga rekvisit och inte beviskravet.¹¹⁸

Vad gäller riskbedömningen ska den misstänktes personliga förhållanden (tidigare brottslighet, arbets-/bostadssituation mm.) samt brottets beskaffenhet beaktas. Gemensamt för alla tre riskrekvisit är att risken ska vara konkret i den enskilda fallet. Det räcker således inte att det i allmänhet kunde förväntas att någon av riskerna föreligger, utan det ska föreligga en påtaglig risk i det specifika fallet.

Det som främst kan bli relevant för en våldsutsatt kvinna är recidivfara, dvs. risken för att den misstänkte begår fler brott. I detta sammanhang brukar särskild uppmärksamhet fästas vid brott som kränker offrets person, som t.ex. våldsbrott och inbrottsstöld i offrets hem. Risken ska föreligga nära i tiden, i vart fall innan lagföring skett för den pågående utredningen. Det förutsätts

¹¹⁵ Se Lindberg, Rättegångsbalk (1942:740) 24 §, Karnov 2019-07-01 (besökt 2019-12-06).

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Se Nordh s. 49.

också i allmänhet att återfallsrisken avser ett brott som är kopplat till det brott för vilket den misstänkta ska häktas för, men det är inte ett krav.¹¹⁹

Ifall grund för häktning föreligger, kan den misstänkta anhållas enligt 24 kap. 6 § RB för den tid att häktningsfrågan prövas hos domstol. I de flesta fall har personen redan gripits på brottsplatsen och är således i polisens förvar. Det förutsätter dock enligt 24 kap. 7 § RB att anhållningsbeslut inte kan inväntas, utan att personen måste gripas p.g.a. flyktfara eller motsvarande.¹²⁰

Det är rätten som avgör om häktning ska ske eller inte, på åklagarens begäran. Ifall anhållningsbeslutet står sig, ska åklagaren ansöka om häktning senast kl. 12 tredje dagen efter anhållningsbeslutet.¹²¹ Häktningsförhandlingen ska därefter hållas utan dröjsmål, och i vart fall inom fyra dygn från det att personen gripits.¹²² Häktningsbeslutet gäller fram till dess att det inte längre finns skäl för häktningen. I allmänhet kan det vara fråga om att målet avgörs och den dömde börjar avtjäna sitt straff på anstalt, den dömde frigges eller målet läggs ner av åklagaren efter förundersökningen.¹²³

4.2.3 Finland

Till skillnad från de svenska bestämmelserna, där häktningsgrunderna utgör underlaget för både gripande och anhållande, grundar sig häktningsgrunderna i Finland på grunderna för anhållande. Av denna orsak finns det skäl att inleda med anhållningsgrunderna, och därefter en redogörelse för häktningsgrunderna.

En anhållningsberättigad tjänsteman kan själv förordna om anhållande. Primärt är det frågan om åklagare, polisbefälet och vissa andra tjänstemän

¹¹⁹ Se Nordh s. 53f.

¹²⁰ Ibid s. 59ff.

¹²¹ Se 24 kap. 11—12 §§ RB.

¹²² Se 24 kap. 13 § RB.

¹²³ Se Nordh s. 74f samt RB 24:20.

som utför förundersökningar.¹²⁴ För att en person ska kunna anhållas, krävs enligt 2 kap. 5 § tvångsmedelslagen 22.7.2011/806, TvL, följande:

5 § Förutsättningar för anhållande

Den som på sannolika skäl är misstänkt för brott får anhållas, om

1) det inte föreskrivs ett lindrigare straff för brottet än fängelse i två år,

2) det för brottet föreskrivs ett lindrigare straff än fängelse i två år, men det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst ett år och den misstänktes personliga förhållanden eller andra omständigheter ger anledning att misstänka att personen

a) flyr eller på något annat sätt drar sig undan förundersökning, rättegång eller verkställighet av straff,

b) försvårar utredningen av saken genom att undanröja, förstöra, ändra eller gömma bevis eller påverka ett vittne, en målsägande, en sakkunnig eller en medgärningsman, eller

c) fortsätter sin brottsliga verksamhet,

3) han eller hon inte är känd och vägrar uppge sitt namn eller sin adress eller lämnar uppenbart osanna uppgifter om detta, eller

4) han eller hon inte har stadigvarande bostad i Finland och det är sannolikt att han eller hon genom att lämna landet drar sig undan förundersökning, rättegång eller verkställighet av straff.

När en person är skäligen misstänkt för brott får han eller hon anhållas fastän det inte finns sannolika skäl för misstanken, om de förutsättningar för anhållande som nämns i 1 mom. i övrigt finns och det är synnerligen viktigt att den misstänkte anhålls i avvaktan på tilläggsutredning.

Den som misstänks ha gjort sig skyldig till en brottslig gärning innan han eller hon fyllt 15 år får inte anhållas.

¹²⁴ Se Lappalainen s. 766. En fullständig uppräknig av anhållningsberättigade tjänstemän återfinns i 2 kap. 9 § TvL.

Beviskravet motsvarar det svenska och en person kan anhållas ifall hen är misstänkt för brott på sannolika skäl. Utöver misstanken ska något av fyra rekvisit uppfyllas. Ifall brottet personen misstänkts för har ett minimistraff på minst två år kan hen anhållas direkt (punkt 1). Ifall brottet har ett minimistraff på mindre än två år med ett maximistraff på minst ett år kan personen anhållas ifall något av följande föreligger: flyktfara, kollusionsfara eller recidivfara (punkt 2). Punkt 3 och 4 avser situationer där den misstänkte antingen är okänd, eller inte stadigvarande bosatt i Finland. I dessa situationer kan den misstänkte häktas oberoende av det misstänkta brottets straffskala. Punkt 4 avser s.k. kvalificerad flyktfara, dvs. att personen inte är stadigvarande bosatt i Finland *och* det föreligger flyktfara.¹²⁵

I undantagsfall finns det enligt TvL 2 kap. 5 § 2 st. även möjlighet till kvalificerat anhållande, dvs. då den misstänkte anhålls även om misstankegraden inte mäter upp till sannolika skäl. Ifall en person misstänks för brott utan att beviskravet uppfylls, kan hen ändå anhållas ifall det är synnerligen viktigt att häkta personen i väntan på tilläggsutredning. Det kan t.ex. vara fråga om man inväntar teknisk bevisning som är avgörande för utredningen.¹²⁶

Ifall det finns förutsättningar för anhållande, kan den misstänkta gripas, antingen med eller utan ett beslut om anhållning enligt TvL 2 kap. 1 §.

1 § Polisens rätt att gripa

En polisman får för utredning av ett brott gripa den som är misstänkt för brottet, om denne anträffas på bar gärning eller flyende fot.

En polisman får också gripa den som är misstänkt för brott och som enligt beslut ska anhållas eller häktas. En polisman får dessutom under tiden för huvudförhandling eller beslutsprövning i domstol gripa en svarande vars

¹²⁵ Se Lappalainen m.fl. s. 765.

¹²⁶ Ibid.

häktning begärts i samband med dom, om det behövs för att förhindra att svaranden avlägsnar sig.

Finns det förutsättningar för anhållande, får en polisman gripa den misstänkte även utan ett förordnande om detta, om anhållandet annars kan äventyras. [...]

Den misstänkte kan således gripas antingen med grund i ett häktnings- eller anhållningsbeslut (2 st.), eller ifall beslut inte kan inväntas, då grund för anhållande föreligger, men inget beslut ännu utfärdats. En polis kan också gripa en misstänkt person ifall hen ertappats på barn gärning eller på flyende fot. Ifall det finns förutsättningar för anhållande, får en gripen person hållas i 24 h. Efter detta måste ett beslut om anhållande tas av en anhållningsberättigad tjänsteman, eller så ska personen i fråga frisläppas.¹²⁷

Häktningsgrunderna är de samma som grunderna för anhållning som återfinns i 2 kap. 5 § 1 st. TvL.

11 § Förutsättningar för häktning

På begäran av en tjänsteman som är berättigad att framställa häktningsyrkande får domstolen bestämma att den som på sannolika skäl är misstänkt för brott får häktas under de förutsättningar som nämns i 5 § 1 mom.

[...]

Det finns även möjlighet till kvalificerad häktning i 2 kap. 11 § 2 st. TvL, vilket förutsätter att häktningsgrund föreligger och att det är synnerligen viktigt att personen häktas i väntan på tilläggsutredning. I dessa fall räcker det att personen är skäligen misstänkt.

[...]

När någon är skäligen misstänkt för brott får han eller hon häktas fastän det inte finns sannolika skäl för misstanken, om de förutsättningar som nämns i 5 § 1 mom. för häktning

¹²⁷ Se Lappalainen s. 762f.

i övrigt finns och det är synnerligen viktigt att den misstänkte häktas i avvaktan på tilläggsutredning. [...]

Ifall den misstänkte redan är anhållen, ska en häktningsframställan framföras senast kl. 12 den tredje dagen efter frihetsberövandet. Själva häktningsfrågan ska vara avgjord inom fyra dagar från det att den misstänkte frihetsberövats, dvs. inom fyra dagar ifrån gripandet, dvs. inom samma tidsfrist som i Sverige.¹²⁸

Vid bedömningen av huruvida grunder för anhållning och häktning föreligger i misshandelsfall i parrelationer, aktualiseras i allmänhet recidivfaran. Beviskravet ”ger anledning att misstänka” ska uppfyllas. I bedömningen kan både individuella och generella omständigheter beaktas, dvs. både allmänt erkänd kunskap om våld i parrelationer (som t.ex. våldets upprepande karaktär) samt individuella omständigheter (som t.ex. tidigare våldsbrott) kan vägas in. Generella omständigheter utgör dock inte i sig tillräcklig grund för att recidivfara ska anses föreligga, utan det krävs att det finns omständigheter i det enskilda fallet som stöder misstanken. Ifall det finns information om upprepad våldsutövning från den misstänkte eller t.ex. en tidigare dom är beviskravet i de flesta fall uppnått. Även andra brottstyper kan tillmätas betydelse. T.ex. en historik av olaga hot (bl.a. dödshot), hemfridsbrott eller motsvarande kan också utgöra en risk för fortsatt brottslighet, dvs. recidivfara.¹²⁹

4.3 Kontakt- och besöksförbud

4.3.1 Sverige

4.3.1.1 Inledning

Den svenska lagstiftningen erbjuder två former av kontakt- och besöksförbud. Dels ett straffrättsligt reglerat kontaktförbud som återfinns i lag (1988:688)

¹²⁸ Se Lappalainen s. 766.

¹²⁹ Se Niemi-Kiesiläinen s. 234.

om kontaktförbud, kontaktförbudslagen, samt ett civilrättsligt reglerat besöksförbud i äktenskapsbalken (1987:230), ÄktB, och sambolagen (2003:376), SamboL. I detta avsnitt redogörs för det svenska straffrättsliga kontaktförbudet och det finska besöksförbudet. Den finska kontaktförbudet benämns ”besöksförbud”, och ska inte blandas med den svenska civilrättsliga bestämmelsen om besöksförbud i 14 kap. 7 § ÄktB och 28 § SamboL. En redogörelse för det svenska civilrättsliga besöksförbudet finns i avsnitt 4.4. I det följande granskas således endast det svenska straffrättsliga kontaktförbudet, samt det finska straffrättsliga besöksförbudet.

4.3.1.2 Lag (1988:688) om kontaktförbud

Kontaktförbudslagen infördes främst för att stärka skyddet för våldsutsatta kvinnor.¹³⁰ I förarbetena framfördes att kvinnor som tidigare blivit utsatta för våld eller trakasserier av en före detta partner, var i ett särskilt behov av skydd. Polisens möjligheter att ingripa var begränsade till situationer där brott redan begåtts, vilket sällan var fallet, varför ett ytterligare skydd behövdes. Många gånger utsatts kvinnorna för telefonsamtal, oönskade besök, förföljelse, eller också vistades mannen i fråga i närheten av kvinnans hem eller arbetsplats, utan att polisen kunde ingripa.¹³¹ Möjligheten till kontaktförbud infördes därför som en straffsanktionerat förbud, för att därigenom förbättra förhållandena för våldsutsatta kvinnor genom ökad trygghetskänsla och förebyggande av ytterligare våld. Även om förbudet inte skulle få önskat resultat i alla fall, så fanns det ändå tillräckligt starka skäl för att införa lagen. Kontaktförbudslagen hade även som syfte att skydda t.ex. samkönade par och föräldrar som utsätts för misshandel av hemmaboende barn.¹³²

År 2003 utvidgades lagen till att även omfatta personer som bor i samma bostad. Genom ett *kontaktförbud avseende gemensam bostad*, kan ett förbud numera också riktas mot en nuvarande partner, som den våldsutsatta kvinnan

¹³⁰ Se prop 1987/88:137 s. 1.

¹³¹ Ibid s. 12.

¹³² Se Dahlgren s. 16.

delar bostad med. År 2011 infördes möjligheten till elektronisk övervakning i särskilda fall och uttrycket ”besöksförbud” byttes ut till ”kontaktförbud”.¹³³

Ordinärt kontaktförbud

Enligt kontaktförbudslagen kan fyra olika kontaktförbud meddelas, *ordinärt kontaktförbud*, *kontaktförbud avseende gemensam bostad*, *utvidgat kontaktförbud* samt *särskilt utvidgat kontaktförbud*. I denna uppsats ligger intresset främst vid *kontaktförbud avseende gemensam bostad*, eftersom det tar fasta på våld i parrelationer där den våldsutsatta kvinnan och den våldsutövande mannen bor i samma bostad. För att få en fullgod helhetsbild görs en redogörelse för alla fyra förbudstyper.

Ett *ordinärt kontaktförbud* får meddelas ifall ”det på grund av särskilda omständigheter, finns risk för att den som förbudet avses gälla kommer att begå brott, förfölja, eller på annat sätt trakassera den som förbudet avses skydda”¹³⁴. Bedömningen ska beakta tidigare brottslighet mot person, liv, hälsa, frihet eller frid och dessutom ska intrånget vara proportionerlig i förhållande till skälen för att förbud ska meddelas.¹³⁵ Förbudet avser allt aktivt kontaktsökande. Den som förbudet gäller (härefter: förbudspersonen) får således inte följa efter, besöka eller kontakta den person som skyddas av förbudet (härefter: skyddspersonen).¹³⁶ Det *ordinära kontaktförbudet* tar inte fasta på en specifik plats, utan är generellt och riktas mot aktivt kontaktsökande.¹³⁷

Kontaktförbud avseende gemensam bostad

Ett *kontaktförbud avseende gemensam bostad* kräver att vissa kvalificerade omständigheter föreligger, och ställer således högre krav än ett ordinärt kontaktförbud. För att ett förbud ska kunna riktas mot en sambo eller make

¹³³ Se Dahlgren s. 18ff.

¹³⁴ Se 1 § 2 st. kontaktförbudslagen.

¹³⁵ Se 1 § 2—3 st. kontaktförbudslagen.

¹³⁶ Se 1 § 1 st. kontaktförbudslagen.

¹³⁷ Se Dahlgren s. 37.

förutsätts att en risk för att förbudspersonen kommer att begå brott mot en sammanboendes liv, hälsa, frihet eller frid.¹³⁸ Till skillnad från ett ordinärt förbud, utgör trakasserier och förföljelse (som inte utgör brott), inte tillräcklig grund för ett förbud mot en sammanboende person. Brottstyperna är också specificerade, vilket ställer ett ytterligare krav på omständigheterna. För ordinära kontaktförbud är man inte begränsad till vissa brottstyper, utan det räcker med att det föreligger risk för brott i allmänhet. Risken är dock av samma grad för båda förbudstyperna, och det är endast *vad* risken avser som varierar mellan dessa två.¹³⁹

Ett kontaktförbud avseende gemensam bostad är platsspecifikt och avser den gemensamma bostaden. Förbudet innebär att förbudspersonen tvingas lämna bostaden och inte längre får uppehålla sig där. Förbudet innefattar också samma former av aktivt kontaktsökande som i ett ordinärt kontaktförbud, t.ex. samtal, förföljelse, SMS, mejl eller brev, och kontakt via sociala medier.¹⁴⁰ Det bör noteras att ett kontaktförbud avseende gemensam bostad endast omfattar vistelse i själva bostaden, för att förbjuda förbudspersonen att vistas i närheten av bostaden krävs ett *utvidgat* eller ett *särskilt utvidgat kontaktförbud*.¹⁴¹

Proportionalitetsbedömningen för ett kontaktförbud mot en sambo eller make är sträng och förutsätter att två moment ska uppfyllas. Dels ska skälen för att meddela förbud väga *väsentligt* tyngre än det intrång/men förbudet skulle innebära för förbudspersonen. Dels ska skyddspersonen förbinda sig till att (i rimlig utsträckning) medverka till att den som förbudet gäller får tillgång till sina personliga tillhörigheter.¹⁴² I praktiken innebär detta att skyddspersonen ska *medverka* till att förbudspersonen får tillgång till kläder, arbetsmaterial och t.ex. post. Skyddspersonen behöver såklart inte själv överrätta tillhörigheterna, utan det brukar ske genom en tredje person. Ifall

¹³⁸ Se 1a § 1 st. kontaktförbudslagen.

¹³⁹ Se Dahlgren s. 38f.

¹⁴⁰ Ibid s. 23 och 36.

¹⁴¹ Se Dahlgren s. 37.

¹⁴² Se Dahlgren s. 39ff och 1a § 2 st. kontaktförbudslagen.

skyddspersonen inte medverkar, kan det utgöra grund för att häva kontaktförbudet.¹⁴³

När kontaktförbudet meddelats, har polisen befogenhet att avlägsna förbudspersonen ifrån bostaden. Ifall personen i fråga inte lämnar bostaden frivilligt, har polisen även rätt att använda våld i den mån det är behövligt.¹⁴⁴ Ett avlägsnande med stöd av dessa paragrafer kan endast utnyttjas en gång. Ifall personen återvänder till bostaden vid ett senare tillfälle, är det fråga om en överträdelse av kontaktförbud, vilket är straffbart och således aktualiserar ingripanden av polis enligt andra regelverk.¹⁴⁵

Utvidgat och särskilt utvidgat kontaktförbud

Ifall ett ordinärt kontaktförbud eller ett kontaktförbud avseende gemensam bostad kan antas vara otillräckligt, kan ett *utvidgat kontaktförbud* utfärdas. I sådana fall utvidgas kontaktförbudet till att gälla även de ställen skyddspersonen ofta vistas på, t.ex. arbetsplats eller (icke gemensam) bostad. Förbudet ska kombineras med elektronisk övervakning, ifall den som förbudet avser tidigare brutit mot ett kontaktförbud. Ifall ett utvidgat kontaktförbud överträds, kan i sista hand ett *särskilt utvidgat kontaktförbud* meddelas. Förbudet utvidgas till att gälla större geografiska områden, som t.ex. området kring skyddspersonens bostad eller arbetsplats, och som för ett utvidgat kontaktförbud finns en presumtion om elektronisk övervakning.¹⁴⁶

Möjligheten till utvidgat kontaktförbud infördes 2003 efter att det uppdagats att kontaktförbud ofta överträdades och att förbudspersonen ofta vistades på platser skyddspersonen tvingades passera. Konsekvensen av detta beteende var givetvis en begränsad rörelsefrihet för skyddspersonen, som tvingades ändra rutt eller undvika ställen i närområdet, som affärer eller lekplatser, för

¹⁴³ Se Dahlgren s. 40—41.

¹⁴⁴ Se 13a § kontaktförbudslagen samt 10 § 4 p. polislagen (1984:387).

¹⁴⁵ Se Bexar, lag (1988:688) om kontaktförbud 13 a §, Karnov 2019-07-01(hämtad 2019-11-25) samt Dahlgren s. 78.

¹⁴⁶ Se 2 § kontaktförbudslagen.

att undvika förbudspersonen.¹⁴⁷ Innan 2003 var det inte möjligt att utvidga förbudet till att gälla större geografiska områden, varför syftet med denna lagändring var att ”kunna få det ’fredade’ området ytterligare utsträckt”¹⁴⁸.¹⁴⁹

Förbudet utvidgades till att gälla området kring de platser som redan fredats genom det utvidgade kontaktförbudet, så t.ex. området kring arbetsplatsen (kvarteret, stadsdelen) eller den lokala mataffären.¹⁵⁰ Proportionalitetsbedömningen i 2 § 3 st. kontaktförbudslagen sätter den yttre gränsen för hur stort området kan vara, genom att skälen för förbudet ska väga *väsentligt* tyngre än inskränkningen i rörelsefriheten hos förbudspersonen.¹⁵¹ Även om det inte finns en formell begränsning, så ska förbudet inte omfatta ett större område än vad som är nödvändigt, vilket i praktiken lägger en yttre gräns för förbudets omfång.¹⁵²

Ärendets behandling

En fråga om kontaktförbud ska prövas av allmän åklagare. I allmänhet är det skyddspersonen som ber om ett kontaktförbud, men ärendet kan även tas upp av åklagaren direkt, eller t.o.m. polis eller socialtjänst. Denna möjlighet ska trygga skyddspersonens situation ifall hen är för rädd eller skärrad för att ansöka om kontaktförbud. Ett förbud kan dock inte meddelas fullt ex officio, eftersom förbudet kräver att skyddspersonen (även om hen själv inte ansökt om förbudet) inte har någon invändning emot att förbudet meddelas. Således är åklagaren i sista hand bunden av hur skyddspersonen förhåller sig till ansökan om kontaktförbudet.¹⁵³

En ansökan om kontaktförbud ska handläggas skyndsamt, och ifall ansökan gäller ett förbud avseende gemensam bostad, ska det handläggas särskilt skyndsamt. I praktiken innebär det en vecka för ordinära kontaktförbud, och

¹⁴⁷ Se Dahlgren s. 45.

¹⁴⁸ Se prop. 2002/03:70 s. 27.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Se Dahlgren s. 46.

¹⁵¹ Se 2 § 3 st. kontaktförbudslagen.

¹⁵² Se Dahlgren s. 46.

¹⁵³ Se Dahlgren s. 62f samt 7 § kontaktförbudslagen.

fyra dagar för kontaktförbud avseende gemensam bostad. Inom denna tid ska beslut meddelas, om inte särskilda omständigheter föreligger. Det stränga tidskravet för kontaktförbud mellan sambos/makar beror på den höga risken för att brott kommer att begås ifall ett förbud inte meddelas. I allmänhet är det fråga om akuta situationer, i vilka den skyddsbehövande riskerar att utsättas för brott mot liv, hälsa, frihet eller frid, varför en skyndsam process är ytterst viktig¹⁵⁴ Ifall en ansökan om kontaktförbud avseende gemensam bostad kommit in och det kan antas att ett förbud kommer att meddelas, kan förbudspersonen tas in till förhör av polisen. Förbudet kan därefter meddelas när förhøret avslutas.¹⁵⁵ Tanken bakom detta är att hindra förbudspersonen från att återvända till det gemensamma hemmet efter förhøret och innan beslut meddelas, vilket kunde utgöra en säkerhetsrisk för skyddspersonen.¹⁵⁶

När åklagaren fattat beslut om att ett kontaktförbud ska förordnas, kan beslutet också prövas av domstol. Både skyddspersonen och förbudspersonen kan be om att få beslutet prövat hos tingsrätten med det förutsätter att beslutet gått parten emot. I detta sammanhang är det för skyddspersonens del tillräckligt för att be om prövning om förbudet inte har den omfattning hen yrkat på.¹⁵⁷ Tingsrätten kan under prövningen besluta att ett kontaktförbud som tidigare inte meddelats, ska gälla interimistiskt. Likaledes kan rätten besluta om inhibition, dvs. att ett kontaktförbud som förordnats inte ska gälla.¹⁵⁸ När ärendet är under rättens behandling, förlorar åklagaren rätten att ändra eller häva kontaktförbudet.¹⁵⁹

Kontaktförbudets giltighet

När åklagare beslutat om kontaktförbud ska det, om inte annat bestämts, gälla direkt. Ett kontaktförbud gäller på viss tid, i högst ett år och kan förlängas med högst ett år i taget. Ett kontaktförbud avseende gemensam bostad får

¹⁵⁴ Se Dahlgren s. 59ff samt 6a § kontaktförbudslagen.

¹⁵⁵ Se 6 och 7a §§ kontaktförbudslagen.

¹⁵⁶ Se Dahlgren s. 61.

¹⁵⁷ Se Dahlgren s. 79 och 14 § kontaktförbudslagen.

¹⁵⁸ Se Dahlgren s. 83 och 17 § kontaktförbudslagen.

¹⁵⁹ Se 22 § kontaktförbudslagen.

däremot meddelas för högst två månader och får endast förlängas om särskilda skäl föreligger, med två veckor i taget. Ett särskilt utvidgat kontaktförbud med elektronisk övervakning gäller i högst sex månader och kan förlängas med högst tre månader i taget.¹⁶⁰

Tidsbegränsningen bygger på grundtanken om att ett kontaktförbud ska vara tillfälligt, varför behovet ska prövas kontinuerligt för att säkerställa att förbudets syfte fortfarande uppfylls. Vidare så är det sannolikt att övriga åtgärder vidtagits sedan beslutet fattades. Det kan t.ex. röra sig om väckt åtal mot och häktning av förbudspersonen, eller att risken för brott som förelegat tidigare, inte längre är överhängande. Det är också centralt att utvärdera hur väl förbudspersonen följt kontaktförbudet.¹⁶¹

Vad gäller giltighetstiden för ett kontaktförbud avseende gemensam bostad, är förbudstiden begränsad till två månader. Av förarbetena framgår att syftet med ett sådant kontaktförbud främst är att avvärja risken för brott, men också att erbjuda skyddspersonen ”rådrum” för att vidta de åtgärder som situationen kräver. Det kan gälla familjerättsliga åtgärder som en ansökan om äktenskapsskillnad eller en talan om vårdnad. Det kan också behövas mer praktiska åtgärder som bostadssökning eller en ansökan om kvarsittningsrätt. Två månader ansågs vara tillräckligt för dessa åtgärder.¹⁶² Förbudet kan förlängas med två veckor i taget, vilket är en avspegling av förbudets ingripande karaktär. En ny prövning ska ske vid varje förlängningstillfälle, vilket innebär att förbudet prövas ofta för att säkerställa att förutsättningarna för ett fortsatt förbud föreligger.¹⁶³

Överträdelse av kontaktförbud

Överträdelse av ett kontaktförbud är straffbart och kan resultera i böter eller fängelse i högst ett år. För straffbarhet krävs endast att förbudet överträtts, dvs. det krävs inte att överträdelsen haft en viss effekt eller några särskilda

¹⁶⁰ Se 4 § kontaktförbudslagen.

¹⁶¹ Se Dahlgren s. 52.

¹⁶² Se prop. 2010/11:45 s. 41.

¹⁶³ Ibid s. 42.

konsekvenser.¹⁶⁴ För att bli dömd till ansvar krävs att förbudspersonen uppsåtligen överträtt kontaktförbudet i fråga. I samband med att ett beslut om kontaktförbud meddelas kommer förbudspersonen att delges och då ska även förbudets innebörd förklaras till förbudspersonen. På så sätt uppstår sällan någon invecklad uppsåtsbedömning då förbudets omfattning sällan utgör en tolkningsfråga och förbudspersonen blivit underrättad om förbudets omfattning och innebörd.¹⁶⁵

GREVIOs kritik mot kontaktförbudslagen

Sveriges efterlevnad av Istanbulkonventionen har kommenterats av GREVIO, och i denna utvärdering ingick även kritik riktad mot de svenska bestämmelserna om kontaktförbud. GREVIO förde fram bl.a. följande argument:

De underströk avsaknaden av ett akut kontaktförbud i den svenska lagstiftningen. Även om handläggningen ska ske skyndsamt, erbjuds inget omedelbart verktyg för polis eller åklagare att meddela ett beslut om kontaktförbud i akuta fall, vilket borde tryggas enligt art. 52—53 i Istanbulkonventionen. I situationer där behovet är pressande p.g.a. en överhängande risk för våld, måste det potentiella offret vänta tills handläggningen är avslutad och beslutet meddelats. Denna ovisshet kan vara stressande och rent tidsmässigt kan några dagar vara avgörande för offrets säkerhet. Vidare så poängterade GREVIO att en kvinna inte ska tvingas fly till ett skyddat boende, utan att hon ska erbjudas ett omedelbart skydd genom möjligheten till ett akut kontaktförbud.¹⁶⁶

GREVIO riktade även kritik mot att det främst är skyddspersonen som ber om ett kontaktförbud, och att möjligheten för åklagare, polis och socialtjänst att ansöka om förbudet är begränsad till situationer där det enligt lagtextens ordalydelse finns ”anledning till det”¹⁶⁷. Expertgruppen poängterade att

¹⁶⁴ Se kontaktförbudslagen 24 § samt Dahlgren s. 101.

¹⁶⁵ Se Dahlgren s. 108.

¹⁶⁶ Se GREVIO Sverige s. 53f.

¹⁶⁷ Se kontaktförbudslagen 7 §.

ansökan om ett kontaktförbud inte ska vara beroende av offrets egen vilja eller eget initiativ, utan även myndigheterna ska kunna ansöka om förbudet på ett effektivt sätt. I dagsläget är det oklart i vilka situationer och i vilken utsträckning denna möjlighet finns och utnyttjas.¹⁶⁸

Ytterligare kritik riktades mot de höga beviskraven i samband med riskbedömningen i kontaktförbudslagen, vilka kan utgöra ett hinder för att förbud meddelas. I vissa fall har åklagaren föredragit att väcka åtal om brott och i samband med detta, häkta personen som riskerar för att begå brott emot skyddspersonen. Den våldsutsatta kvinnan har i vissa fall även tilldelats en nödtelefon med GPS eller alarm, eller flyttats till ett skyddat läge. Även om åtgärder av denna typ kan öka säkerheten för en utsatt person, ser GREVIO att dessa inte ska utgöra en ersättning till möjligheten till akuta kontaktförbud.¹⁶⁹

Avslutningsvis uppmanar GREVIO Sverige att överse lagstiftningen avseende kontaktförbud, och införa en möjlighet att ansöka om akut kontaktförbud, både för offer och myndigheter.¹⁷⁰

4.3.2 Finland

4.3.2.1 Inledning

Den finska motsvarigheten till kontaktförbud kallas besöksförbud och regleras av lagen om besöksförbud 898/1998, BfL. I detta avsnitt följer en beskrivning av bl.a. förutsättningarna för besöksförbud enligt den finska lagen, samt hanteringen av förbudet hos myndigheterna. På samma sätt som för det svenska avsnittet, finns också en kort redogörelse för den kritik GREVIO riktat mot de finska bestämmelserna.

Även om BfL har en kapitelindelning på 4 kap., påbörjas inte nytt kapitel med ny numrering för paragrafnumren. Paragraferna är alltså numrerade löpande,

¹⁶⁸ Se GREVIO Sverige s. 54.

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Se GREVIO Sverige s. 55.

och inte kapitelspecifikt. Kapitel 1 innehåller således 1—3 §§, kapitel 2 4—10 §§ osv. Av denna anledning anges endast paragrafnummer och stycke¹⁷¹ i fotnoterna och i löpande text.

4.3.2.2 Den finska lagen om besöksförbud 898/1998

När BfL infördes var syftet att förbättra det juridiska skyddet för våldsutsatta personer och främst kvinnor. Den nya lagen skulle främst fungera våldsförebyggande men även öka trygghetskänslan hos de våldsutsatta och öka jämställdheten mellan män och kvinnor.¹⁷²

BfL är kopplad till hemfridsbrotten och är främst avsedd för fall där en person känner sig otrygg och hotad av en annan person, men där inga brott skett och straffpåföljder således inte är ett alternativ. Typfallet är ett besöksförbud mot en f.d. make, sambo eller partner, vars kontaktförsök skapar rädsla samt stör offrets hemfrid och privatliv.¹⁷³ 1—3 §§ BfL lyder enligt följande:

1 § Besöksförbud

Besöksförbud kan meddelas för avvärjande av brott mot liv, hälsa, frihet eller frid eller hot om sådant brott eller för avvärjande av annat allvarligt trakasseri.

Om den som känner sig hotad och den mot vilken förbudet avses gälla stadigvarande bor i en gemensam bostad, kan besöksförbud meddelas för avvärjande av brott mot liv, hälsa eller frihet eller hot om sådant brott (besöksförbud avseende gemensam bostad).

2 § Förutsättningar för besöksförbud

Besöksförbud kan meddelas om det finns grundad anledning att anta att den person mot vilken förbudet avses gälla kommer att begå brott mot den persons liv, hälsa,

¹⁷¹ Märk väl att enligt finska juridiska termer används ordet ”moment” när man refererar till stycken i paragrafer. ”Första momentet” är således ”första stycket” osv. I löpande text använder jag mig av den svenska varianten, och hänvisar till stycken i paragraferna genom ordet ”stycke”. I den finska lagtexten förekommer dock hänvisningar till ”moment”, vilka alltså avser ett specifikt stycke i en paragraf.

¹⁷² Se RP 41/1998 rd s. 8f.

¹⁷³ Se Lappi-Seppälä m.fl. s. 634f.

frihet eller frid som känner sig hotad eller på annat sätt allvarligt trakassera denna.

Besöksförbud avseende gemensam bostad kan meddelas, om den person mot vilken förbudet avses gälla genom hotelser, tidigare brott eller annat beteende ger anledning att anta att han eller hon sannolikt kommer att begå ett brott mot den persons liv, hälsa eller frihet som känner sig hotad och ett förbud inte är oskäligt med hänsyn till hur allvarligt det hotande brottet är, de i den gemensamma bostaden boende personernas förhållanden och andra omständigheter i saken.

2a § *Hur förutsättningarna för besöksförbud bedöms*

Vid bedömningen av förutsättningarna för ett förbud skall beaktas de i saken delaktiga personernas förhållanden, arten av de brott eller de trakasserier som förekommit och om de har upprepats, samt sannolikheten för att den person mot vilken förbudet avses gälla kommer att fortsätta trakasserierna eller begå ett brott mot den person som känner sig hotad.

3 § *Förbudets innehåll*

På det sätt som närmare bestäms i avgörandet i ärendet får den som meddelats besöksförbud inte träffa den person som förbudet avses skydda eller på annat sätt kontakta denna eller göra försök därtill (normalt besöksförbud), om inte något annat följer av 4 mom. Det är likaså förbjudet att följa efter och iaktta den person som förbudet avses skydda.

Utöver vad som föreskrivs i 1 mom. Skall en person som meddelats besöksförbud avseende gemensam bostad avlägsna sig från den gemensamma bostaden, och får inte återvända till den.

Om det finns skäl att anta att ett besöksförbud enligt 1 mom. inte är tillräckligt för att avvärja hotet om brott eller trakasserierna eller att ett besöksförbud enligt 2 mom. inte är tillräckligt för att avvärja hotet om brott, kan besöksförbudet utvidgas till att också gälla vistelse i närheten av den stadigvarande bostaden, fritidsbostaden, arbetsplatsen eller ett med dessa jämförbart särskilt angivet ställe där den person vistas som förbudet avses skydda (utvidgat besöksförbud).

Besöksförbudet gäller inte kontakter för vilka det finns en saklig grund och som är uppenbart nödvändiga.

Normalt och utvidgat besöksförbud

Ett *normalt besöksförbud* innebär att förbudspersonen inte får kontakta, träffa eller vistas kring personen som förbudet skyddar. Förbudet innebär också att personen i fråga inte får iakttä eller förfölja den som skyddas av förbudet. Likt i Sverige är det i vissa fall möjligt att utvidga förbudet så att förbudspersonen förbjuds från att vistas i närheten av den skyddade personens arbetsplats, hem eller annan motsvarande och angiven plats (s.k. *utvidgat besöksförbud*). Ett utvidgat besöksförbud kan både avse någon som inte bor i samma bostad samt någon som gör det.¹⁷⁴

Besöksförbud avseende gemensam bostad

I och med en lagändring 2004, är det numera möjligt att få ett besöksförbud mot en person som stadigvarande bor i samma bostad, vilket t.ex. kan riktas mot en våldsam partner. Förbudet kan meddelas för avvärjande av brott mot liv, hälsa eller frihet eller hot om sådant brott, medan ett vanligt besöksförbud även kan meddelas för att avvärja annat allvarligt trakasserier samt brott mot frid.¹⁷⁵ Ett besöksförbud som avser en person i samma bostad innebär givetvis att personen som fått förbudet mot sig inte får vistas i bostaden eller återvända till den, utöver det kontaktsökande som omfattas av ett normalt kontaktförbud.¹⁷⁶

Syftet med ett besöksförbud avseende gemensam bostad är att förebygga våld inom hemmet i alla dess former. I förarbetena poängteras att ett besöksförbud inte är ett straff, utan en förebyggande åtgärd.¹⁷⁷ Besöksförbudet ska omedelbart skydda offret från nya angrepp och ska inte vara beroende av offrets eget initiativ. Motiveringen som framgår av förarbetena är att den

¹⁷⁴ Se Lappi-Seppälä m.fl. s. 635, samt jmf. 3 § BfL.

¹⁷⁵ Jmf. 1 § BfL.

¹⁷⁶ Se Lappi-Seppälä m.fl. s. 635, samt jmf. 3 § BfL.

¹⁷⁷ Se RP 144/2003 rd s. 17.

våldsutsatta i många fall har utsatts för våld under en lång tid, vilket kan inverka på den utsattas självkänsla och förutsättningar att själv ta sig ifrån den våldsutövande personen. Lagstiftaren har därför ansett att ett myndighetsingripande i dessa fall kan vara helt avgörande för att situationen ska bli säkrare för den våldsutsatta.¹⁷⁸

Tillfälligt besöksförbud

Tillfälliga besöksförbud regleras i kap. 3 BfL, och 11 § BfL lyder enligt följande:

11 § Beslut om tillfälligt besöksförbud

Besöksförbud kan även meddelas tillfälligt. Beslut om tillfälligt besöksförbud fattas av en anhållningsberättigad tjänsteman. Beslutet kan också fattas av domstol.

En anhållningsberättigad tjänsteman kan på tjänstens vägnar meddela tillfälligt besöksförbud, om den som förbudet avses skydda har ett så uppenbart behov av skydd att det förutsätter att förbudet meddelas omedelbart och om det av vad som har framgått i ärendet kan dras slutsatsen att den som förbudet avses skydda, på grund av rädsla för den mot vilken förbudet avses gälla eller av andra orsaker inte själv förmår begära besöksförbud.

Innan ett ärende som gäller tillfälligt besöksförbud avgörs skall både den person mot vilken förbudet avses gälla och den person som förbudet avses skydda ges tillfälle att bli hörda. Ärendet kan dock avgöras utan att den som har del i saken hörs, om det är uppenbart att begäran är ogrundad eller om den person mot vilken förbudet avses gälla inte kan anträffas.

[...]

I akuta fall kan ett *tillfälligt besöksförbud* meddelas av en anhållningsberättigad tjänsteman¹⁷⁹, eller av tingsrätten. Ett tillfälligt besöksförbud kan meddelas utan en begäran ifrån den skyddsbehövande och gäller omedelbart.¹⁸⁰ Ett tillfälligt besöksförbud kan förordnas i de fall

¹⁷⁸ Se RP 144/2003 rd s. 15.

¹⁷⁹ Polis som hör till befälet eller åklagare.

¹⁸⁰ Se Rautio s. 853.

skyddsbehovet hos den utsatta personen anses vara så stort och akut, att det inte går att vänta på domstolens behandling av ärendet *och* ifall den skyddsbehövande inte själv förmår ansöka om ett förbud.¹⁸¹ Orsaken kan vara offrets unga ålder, en lamslående rädsla för den som förbudet skulle avse eller att offret skulle vara i ett hysteriskt eller psykiskt förflamat tillstånd.¹⁸²

Av förarbetena framgår att avsikten med denna befogenhet är att garantera skyddspersonens säkerhet. Genom att polisen, då ett besöksförbud avseende gemensam bostad är aktuellt, först meddelar ett tillfälligt besöksförbud, erbjuds den utsatta skydd direkt.¹⁸³ Ifall besöksförbudet meddelas av en tjänsteman, är också sannolikheten mindre att förbudspersonen tar ut sin ilska och besvikelse på skyddspersonen.¹⁸⁴

Det kan t.ex. vara fråga om en situation där polisen larmats till platsen, varefter den våldsamma personen först till polisstationen. I dessa fall kan det finnas tydliga indikationer på att personen i fråga skulle fortsätta den brottsliga verksamheten efter frisläppning. Det kan då vara lämpligt för polisen att förordna ett tillfälligt besöksförbud, för att säkerställa offrets säkerhet.¹⁸⁵ Det tillfälliga förbudet ska därefter handläggas hos tingsrätten för att uppnå en möjligast effektiv hantering av ärendet.¹⁸⁶

Ärendets behandling

5 § 1—2 st. samt 6 § BfL lyder enligt följande:

5 § Hur ärenden som gäller besöksförbud väcks och bereds vid tingsrätten

Besöksförbud får begäras av den person som känner sig hotad eller trakasserad eller av en åklagar-, polis- eller socialmyndighet. Begäran kan vara skriftlig eller muntlig. Begäran kan vid behov kompletteras.

¹⁸¹ Se Lappi-Seppälä m.fl. s. 635, samt jmf. 11 § 2 st. BfL.

¹⁸² Se Rautio s. 855.

¹⁸³ Se RP 144/2003 rp s. 20.

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ Se Rautio s. 853f.

¹⁸⁶ Se RP 144/2003 rp s. 20.

I ett ärende som gäller besöksförbud kan göras polisundersökning enligt 6 kap. i polislagen (872/2011), om detta främjar behandlingen av ärendet. Förordnande om polisundersökning ges av den myndighet som behandlar ärendet som gäller besöksförbud.

[...]

6 § Huvudförhandling vid tingsrätten

Om behandlingen av ärendet gäller i tillämpliga delar vad som bestäms om rättegång i brottmål.

Ärendet kan prövas och avgöras trots den persons utevaro mot vilken förbudet avses gälla, om inte denna persons närvaro är nödvändig för utredningen av ärendet och denna har kallats till domstolen vid äventyr av sådan påföljd. Polis-, åklagar- och socialmyndigheterna har rätt att vara närvarande och föra talan vid behandlingen av ärendet också när myndigheten i fråga inte är sökande.

Tingsrätten skall se till att ärendet behandlas grundligt. Ärenden som gäller besöksförbud skall behandlas skyndsamt.

Ärenden om besöksförbud avgörs av tingsrätten och kan väckas på begäran av den skyddsbehövande eller av åklagar-, polis- eller socialmyndigheterna. Vid behov kan en polisundersökning utföras, och själva ärendet avgörs genom huvudförhandling hos tingsrätten. Huvudförhandlingen följer i huvudsak brottmålsprocessuella regler, men ärendet kan avgöras även om personen som besöksförbudet skulle avse inte är närvarande.¹⁸⁷

12 § Förande av beslut till tingsrätten

En anhållningsberättigad tjänsteman skall utan dröjsmål och senast inom tre dygn efter sitt beslut om tillfälligt besöksförbud föra ärendet till den behöriga tingsrätten. Den tjänsteman som har fattat beslutet skall samtidigt tillställa tingsrätten sitt beslut och handlingarna i ärendet. Ärendet skall tas upp till behandling vid domstolen senast sju dygn efter att det tillfälliga besöksförbudet meddelades.

¹⁸⁷ Jmf. 5—6 §§ BfL.

[...]

12 a § Hur tillfälligt besöksförbud avseende gemensam bostad behandlas vid tingsrätten

Tingsrätten skall hålla huvudförhandlingen inom en vecka från det att en anhållningsberättigad tjänsteman har fört sitt beslut om tillfälligt besöksförbud avseende gemensam bostad till tingsrätten. Om huvudförhandlingen ställs in, skall en ny huvudförhandling hållas senast två veckor efter den dag huvudförhandlingen avsågs hållas.

[...]

Ifall ett tillfälligt besöksförbud meddelats av en anhållningsberättigad tjänsteman ska målet föras till tingsrätten utan dröjsmål (och inom tre dagar) från det att beslutet om tillfälligt besöksförbud fattats. I de fall det tillfälliga förbudet avser en person som bor i samma bostad, ska huvudförhandling hållas redan inom sju dagar efter att målet kommit in till tingsrätten.¹⁸⁸ Båda parterna ska beredas tillfälle att höras innan ett tillfälligt besöksförbud meddelas.¹⁸⁹ En motsättning till det tillfälliga besöksförbudet är dock inte ett hinder för att beslutet ska meddelas, vare sig det är skydds- eller förbudspersonen som motsätter sig.¹⁹⁰

Besöksförbudets giltighet

7 § BfL lyder enligt följande:

7 § Besöksförbudets giltighet

Besöksförbud kan meddelas för högst ett år. Besöksförbud avseende gemensam bostad kan dock meddelas för högst tre månader. Förbudet träder i kraft när tingsrätten träffar avgörande om meddelande av besöksförbud. Avgörandet skall iakttas trots att ändring har sökts, om inte en högre domstol som behandlar ärendet bestämmer något annat.

¹⁸⁸ Jmf. 12—12a§§ BfL.

¹⁸⁹ Se RP 144/2003 rp s. 20, samt jmf. 11 § 3 st. BfL.

¹⁹⁰ Se Rautio s. 855.

Förbud kan förnyas. Ett besöksförbud kan förnyas för högst två år. Ett besöksförbud avseende gemensam bostad kan dock förnyas för högst tre månader. Förnyelse kan begäras innan det föregående förbudet har upphört att gälla.

Ett besöksförbud gäller i högst ett år, men kan därefter förnyas upp till ytterligare två år, dvs. en sammanlagd tid på tre år. Ett besöksförbud som avser någon som bor i samma bostad, gäller i tre månader och kan förnyas med tre månader i taget.¹⁹¹

Överträdelse av besöksförbud

Att överträda ett besöksförbud är straffbart. 17 § BfL lyder enligt följande:

17 § Straffbestämmelse

Om straff för brott mot besöksförbud bestäms i 16 kap. 9 a § strafflagen.

16 kap. 9 a § 1 st. SL lyder enligt följande:

9 a § Brott mot besöksförbud

Den som har meddelats besöksförbud eller tillfälligt besöksförbud och som bryter mot ett i avgörandet om besöksförbud preciserat förbud skall för brott mot besöksförbud dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

[...]

På samma sätt som i Sverige överträdelse av ett besöksförbud kriminaliserat även i Finland. Straffskalan för överträdelsen är upp till ett år, vilket aktualiserar häktningsmöjligheten ifall förbudspersonen misstänks för överträdelse av förbudet.¹⁹² Risken för att förbudspersonen överträder förbudet igen är i allmänhet stor, eftersom förbudspersonen redan påvisat en likgiltighet gentemot förbudet. M.a.o. kan häktning p.g.a. recidivfara bli

¹⁹¹ Se Lappi-Seppälä s. 635, samt 7§ BfL.

¹⁹² Se 16 kap. 9 a § SL samt jmf. avsnitt 4.2.3.

aktuellt ifall ett kontaktförbud överträds.¹⁹³ I praktiken innebär detta att ifall förbudspersonen bryter mot ett besöksförbud avseende gemensam bostad, att personen i fråga, så fort polisen larmats till platsen, med stor sannolikhet kan gripas och anhållas för överträdelsen enligt 1 och 5 §§ TvL.¹⁹⁴ I sådana fall avskiljs den våldsutövande mannen och den våldsutövande kvinnan på obestämd tid.

GREVIOs kritik mot det finska besöksförbudet

GREVIO publicerade år 2019 en utvärdering av Finlands lagstiftning och åtgärder som vidtagits mot våld i nära relationer för att granska hur väl Istanbulkonventionen efterlevts. I rapporten riktades en del kritik emot bestämmelserna om besöksförbud. GREVIO framförde huvudsakligen följande:

En aspekt som mötte kritik var själva handläggningsprocessen för tillfälliga besöksförbud. Även om tillfälliga besöksförbud kan meddelas *ex officio*, så är det långt ifrån alla poliser som har befogenheten att meddela ett sådant besöksförbud. Detta utgör, enligt GREVIO, i vissa fall ett praktiskt hinder för att tillfälliga besöksförbud meddelas i akuta situationer. Eftersom inte alla poliser är behöriga, kan det krävas att polisen (utan befogenheter) anmäler till en förman (med befogenheter), för att ett tillfälligt besöksförbud ska meddelas.¹⁹⁵ Det finska utrikesministeriet bemötte kritiken genom att försäkra om att det är snabbt och enkelt för en polis att kontakta en anhållningsberättigad förman.¹⁹⁶

GREVIO kritiserade även att åklagarna, i de fall målet lämnas över till dem, förlitar sig på polisernas avvägning i frågan om huruvida ett tillfälligt besöksförbud ska meddelas eller inte. Expertgruppen underströk att även åklagare borde vara mer proaktiva med att meddela tillfälliga besöksförbud,

¹⁹³ Se RP 41/1998 rd s. 15.

¹⁹⁴ Jmf. avsnitt 4.2.3.

¹⁹⁵ Se GREVIO Finland s. 53.

¹⁹⁶ Se utrikesministeriet s. 3.

och inte blint förlita sig på polisernas avvägning. I anslutning till detta poängterades att hela syftet med ett tillfälligt besöksförbud är att åtskilja förövaren ifrån offret, samtidigt som offrets rätt att stanna i sitt hem bibehålls. På detta sätt spelar besöksförbuden en central roll i det förebyggande arbetet mot våld i hemmet, genom att det fysiskt åtskiljer offer och förövare. I detta sammanhang blir det således viktigt att de ansvariga myndigheterna skapar en stark tillit till dessa åtgärder, genom att dels utöva möjligheten till att meddela tillfälliga besöksförbud, dels genom att aktivt förespråka denna möjlighet.¹⁹⁷

Expertgruppen också ifrågasatte den korta giltighetstiden på tre månader för besöksförbudet som avser någon i samma bostad.¹⁹⁸

4.3.3 Sammanfattning och komparation

I detta avsnitt görs en komparation av det svenska kontaktförbudet och det finska besöksförbudet. Komparationen fokuserar på kontakt- och besöksförbud avseende gemensam bostad, eftersom de är relevanta för uppsatsens frågeställning. Av praktiska skäl kommer uttrycket ”kontaktförbud” att användas för båda länderna i detta avsnitt, även om den finska lagen använder uttrycket ”besöksförbud”.

Både i Finland och Sverige regleras möjligheten till ett kontaktförbud genom en specifik lag. Bägge lagarna har samma syfte: att förebygga fortsatt våld eller annan brottslighet. Inledningsvis kan konstateras att den svenska lagen har en betydlig brist i.o.m. att det inte finns någon möjlighet till ett akut eller omedelbart kontaktförbud. Detta är en brist i sig och dessutom bryter det mot Istanbulkonventionen, vilket GREVIO underströk i sin kritik. Den finska lagstiftningen erbjuder däremot möjligheten till ett s.k. tillfälligt kontaktförbud, som kan meddelas av en anhållningsberättigad polis eller åklagare. Ett tillfälligt kontaktförbud gäller omedelbart och begäran behöver heller inte komma ifrån skyddspersonen, utan t.ex. polisen som fått ärendet

¹⁹⁷ Se GREVIO Finland s. 54.

¹⁹⁸ Ibid s. 53.

kan själv fatta beslut i saken på basis av omständigheterna. Beslutet har omedelbar verkan. Den svenska lagen erbjuder en snabb handläggning av ärenden om kontaktförbud (fyra dagar), men i akuta fall kan dessa dagar vara helt avgörande för den våldsutsatta kvinnans säkerhet.

Ett annat tillkortakommande i den svenska kontaktförbudslagen är det faktum att beslut om kontaktförbud i sista hand är beroende av hur den våldsutsatta kvinnan förhåller sig till ärendet. Ett ärende om kontaktförbud tas huvudsakligen upp på begäran av skyddspersonen, och det är oklart i vilka fall åklagare, polis eller socialmyndigheterna kan initiera denna process. Av lagtexten framgår att processen inleds av skyddspersonen eller ”när det annars finns anledning till det”¹⁹⁹, vilket inte erbjuder tydliga riktlinjer för förfarandet. I den finska lagen framgår det däremot tydligt ifrån lagtext att ”Besöksförbud får begäras av den person som känner sig hotad eller trakasserad eller av en åklagar-, polis- eller socialmyndighet.”²⁰⁰.

Utöver detta så kan en ansökan om kontaktförbud i Sverige inte påbörjas ifall skyddspersonen motsätter sig det.²⁰¹ Det är riskabelt att lägga denna börda på den våldsutsatta kvinnan, eftersom det i vissa fall kan äventyra hennes säkerhet. Detta upplägg utgår nämligen ifrån att kvinnan alltid själv kan vidta de åtgärder som behövs för att hennes säkerhet ska garanteras, vilket inte alltid är fallet. Hon kan t.ex. vara rädd för mannens reaktion eller inte se sitt behov av ett kontaktförbud p.g.a. det långvariga psykiska och fysiska våld hon utsatts för. Denna typ av förbud bör vara ett myndighetsingripande som kan vidtas utan den våldsutsatta kvinnans godkännande. Det finns en risk för att påtryckningar eller hot ifrån mannen kan inverka på den våldsutsatta kvinnans beslut att godkänna eller inte godkänna ansökan om ett kontaktförbud. Kontaktförbudet bör således vid behov initieras av polis eller åklagare för att den förebyggande karaktären av lagen samt skyddet för våldsutsatta kvinnor ska uppfyllas. I den finska lagen är processen helt

¹⁹⁹ Se 7 § kontaktförbudslagen.

²⁰⁰ Se 5 § 1 st. BfL.

²⁰¹ Jmf. avsnitt 4.2.1.5.

oberoende av den våldsutsatta kvinnans initiativ eller godkännande och bedömningen ligger hos den polis, åklagare eller handläggare hos socialtjänsten som ser ett behov av ett kontaktförbud.

Den svenska lagen erbjuder dock möjligheten till elektronisk övervakning, vilket den finska lagen inte gör. Den elektroniska övervakningen kan utgöra ett stärkt skydd, speciellt i de fall kontaktförbudet tidigare överträtts. Den elektroniska övervakningen kan också utgöra ett incitament för förbudspersonen att respektera förbudet, eftersom en överträdelse lättare upptäcks. Möjligheten till elektronisk övervakning är en styrka i den svenska kontaktförbudslagen, men den utgör inte en avgörande del av det förebyggande skyddet.

Avslutningsvis erbjuder den finska lagstiftningen ett längre skydd för kontaktförbud avseende gemensam bostad. Även om skyddet är betydligt kortare än för ordinarie kontaktförbud i både Sverige och Finland, vilket också kritiserats av GREVIO, så har den finska lagstiftningen en mer generös förbudstid. I Sverige gäller förbudet i högst två månader, och det går att förlänga endast med två veckor i taget. Den finska motsvarigheten är tre månader med en förlängningsmöjlighet på ytterligare tre månader. Det är uppenbart att ett längre förbud är till den våldsutsatta kvinnans fördel, varför den finska lagstiftningen erbjuder ett starkare skydd. Förbudstiden i Sverige avspeglar det intrång ett kontaktförbud avseende gemensam bostad innebär för förbudspersonen, men minskar den våldsutsatta kvinnans skydd i motsvarande mån. En förlängningsmöjlighet på endast två veckor innebär flera tätt inpå varandra följande bedömningar av huruvida förbudet ska fortsätta att gälla, vilket inte nödvändigtvis ger den våldsutsatta kvinnan tillräckligt med ”rådrum” för att vidta behövliga åtgärder för framtiden.²⁰²

²⁰² Jmf. avsnitt 4.3.1.2.

4.4 Grov kvinnofridskränkning och misshandel

4.4.1 Inledning

Grov kvinnofridskränkning återfinns i 4 kap. 4 a § BrB och infördes i år 1998 som en följd av Kvinno våldskommissionens utredning *Kvinnofrid* (SOU 1995:60). Kommissionen hade i uppgift att ur ett helhetsperspektiv utreda både orsakerna bakom mäns våld mot kvinnor samt möjliga åtgärder som skulle förbättra skyddet för utsatta kvinnor.²⁰³

Grov kvinnofridskränkning har en straffskala mellan 9 månader och 6 år, vilket innebär att häktning är möjlig, förutsatt att övriga rekvisit i 24 kap. 1 § RB uppfylls.²⁰⁴ Ifall häkningsförutsättningarna uppfylls kommer den våldsutsatta kvinnan att åtskiljas från den våldsutövande mannen, först genom anhållande och sedan genom häktning på obestämd tid.

4.4.2 Sverige

I förarbetena till grov kvinnofridskränkning konstateras att mäns våld mot kvinnor är ett uttryck för ett ojämnt maktförhållande mellan män och kvinnor, och att våldet måste bekämpas med lagstiftning. I propositionen poängteras att våldet ofta härstammar ifrån en uppfattning om att män är överordnade kvinnor, dvs. ett maktförhållande som bygger på mäns överordning och kvinnors underordning. Det poängterades också att våldet är könsspecifikt samt relaterat till könsroller och maktaspekter, varför våldet ur ett straffrättsligt perspektiv inte kan behandlas som ”våld i allmänhet”. I utredningen underströks också att man måste beakta kontexten i vilken våldet sker och utgå ifrån de våldsutsatta kvinnornas perspektiv. Våldet utövas i allmänhet av en närstående man mot en kvinna, vilket måste beaktas i lagstiftningen.²⁰⁵

²⁰³ Se SOU 1995:60 del A, s. 49.

²⁰⁴ Jmf. avsnitt 4.3.2.

²⁰⁵ Se prop. 1997/98:55 s. 20ff.

Lagförarbetet avspeglar komplexiteten av problemet väl, genom ett tredelat angreppssätt mot mäns våld mot kvinnor. Av propositionen framgår att mäns våld ska bekämpas genom:

- 1. Skärpt lagstiftning i förhållande till våld mot kvinnor, prostitution samt sexuella trakasserier. Lagstiftningen ska avspegla gärningarnas klandervärdhet och ett avståndstagande ifrån samhällets sida, vilket i sin tur ska öka tryggheten för våldsutsatta kvinnor.*
- 2. Förebyggande åtgärder som ska komplettera lagstiftningen. Bekämpningen av mäns våld mot kvinnor är en helhetsinsats, som kräver satsningar på flera områden. Till denna aspekt hör t.ex. kunskapsökning och utbildning till ungdomar och myndigheter, samt insatser riktade mot våldsbenägna män.*
- 3. För de tredje ska de våldsutsatta kvinnorna bemötas på ett adekvat sätt hos myndigheter och inom vården. Kvinnojourer och kristelefoner ska understödjas i större utsträckning.²⁰⁶*

Bestämmelsen träffar de fall där en man begår brottsliga gärningar enligt 3, 4, 6 eller 11 kap. BrB och 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud mot en kvinna som är, eller har varit, hans sambo eller maka. Ifall brottsbeskrivningen uppfylls ska han dömas för grov kvinnofridskränkning i minst nio månader och högst sex år. Gärningarna innefattar samtliga brott mot liv och hälsa (3 kap. BrB), samtliga brott mot frihet och frid (4 kap. BrB), samtliga sexualbrott (6 kap. BrB), samtliga skadegörelsebrott (12 kap. BrB) samt överträdelse av kontaktförbud.²⁰⁷ Exempelvis är misshandel²⁰⁸, olaga hot²⁰⁹, skadegörelse²¹⁰, våldtäkt²¹¹ och hemfridsbrott²¹² brott som kan aktualiseras vid grov kvinnofridskränkning.

²⁰⁶ Se prop. 1997/98:55 s. 23f.

²⁰⁷ Se 4 kap. 4a § 1 st. BrB.

²⁰⁸ Se 3 kap. 5 § BrB.

²⁰⁹ Se 4 kap. 5 § BrB.

²¹⁰ Se 12 kap. 1 § BrB.

²¹¹ Se 6 kap. 1 § BrB.

²¹² Se 4 kap. 6 § BrB.

Centralt för brottet är att ”...var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla...”²¹³. Gärningarna ses således som en enhet, som sammanlagt kan få ett högre straffvärde än gärningarna enskilt, vilket är kärnan i bestämmelsen.²¹⁴

Brottskonstruktionen av grov kvinnofridskränkning är unik och öppnar upp för en helhetsbedömning av offrets situation. Rekvisiten ”allvarligt skada personens självkänsla” och ”upprepad kränkning” är öppet formulerade och ger större svängrum i bedömningen hos domstolen.²¹⁵ Bestämmelsen tar alltså vara på kontexten i vilken våldet utövas, för att bättre ta fasta på det straffvärda i helheten, och inte de enskilda gärningarna.²¹⁶

Genom införandet av grov kvinnofridskränkning underströks straffvärdet av upprepade och systematiska angrepp av en man mot en närstående kvinna.²¹⁷ Genom denna brottskonstruktion skiftade fokusen från enskilda handlingar till en klandervärd helhet. Motiveringen bakom skiftet var karaktären av denna typ av våld. I våldsamma relationer är det sällan enskilda handlingar som är avgörande för den utsatta kvinnans integritet och självkänsla, utan situationen karaktäriseras av upprepade handlingar av olika slag, som tillsammans utgör en *pågående process*.²¹⁸ Den lagtekniska lösningen i 4 kap. 4a § BrB fångar upp gärningar som skett inom en viss tidsperiod, och ger dem ett sammanlagt straffvärde, även om de enskilda gärningarna inte når upp till samma straffvärde på egen hand.²¹⁹

I GREVIO:s rapport framfördes ingen direkt kritik till de svenska straffrättsliga bestämmelserna som sådana, utan GREVIO applåderade

²¹³ Se 4 kap. 4a § 1 st. BrB.

²¹⁴ Se 4 kap. 4a § BrB samt SOU 2011:85 s. 12.

²¹⁵ Se Andersson s. 116.

²¹⁶ Ibid s. 118.

²¹⁷ Se prop. 1997/98:55 s. 1.

²¹⁸ Ibid s. 76.

²¹⁹ Se prop. 1997/98:55 s. 76f.

Sverige för denna lagtekniska lösning. Grov kvinnofridskränkning tar enligt GREVIO fasta på det bekönade våldet män utövar emot kvinnor, och de uppmanade inte till några reformer på det straffrättsliga området.²²⁰

4.4.3 Finland

4.4.3.1 Inledning

I Finland finns ingen motsvarighet till grov kvinnofridskränkning, utan varje gärning definieras var för sig enligt den brottsbeskrivning som blir aktuell. I följande avsnitt finns en redogörelse för den finska bestämmelsen om misshandel, som tar fasta på både psykiskt och fysiskt våld. Bestämmelsen är helt könsneutral och utgör ett brott mot liv och hälsa i den finska strafflagen.

Värt att notera är att det i Sverige också finns en separat misshandelsbestämmelse i 3 kap. 5 § BrB, men eftersom misshandel också omfattas av grov kvinnofridskränkning, redogörs inte för denna bestämmelse skilt för sig.

För brottet misshandel av normalgraden anges ett maximistraff på två år²²¹, vilket innebär att det enligt 2 kap. 5 och 11 §§ TvL finns grund för häktning förutsatt att det föreligger någon typ av fara (flykt-, kollusions- eller recidivfara) och att personen misstänks på sannolika skäl för misshandeln. Samma gäller för grov misshandel. Ifall en våldsutsatt kvinna anmäler den våldsutövande mannen för misshandel, och det t.ex. föreligger risk för återfall (recidivfara) är det alltså möjligt att han grips, anhålls och häktas och således avskiljs ifrån den våldsutsatta kvinnan.²²²

4.4.3.2 Misshandel

Misshandel regleras i kap. 21 i SL och brottsbeskrivningen är enligt följande:

5 § Misshandel

²²⁰ Se GREVIO Sverige s. 44f.

²²¹ Se vidare avsnitt 4.3.3.2.

²²² Jmf. avsnitt 4.2.3.

Den som begår fysiskt våld mot någon eller som utan att begå sådant våld skadar någons hälsa, tillfogar honom smärta eller försätter honom i medvetlöshet eller något annat motsvarande tillstånd, skall för misshandel dömas till böter eller fängelse i högst två år.

Försök är straffbart.

6 § Grov misshandel

Om vid misshandel

- 1. någon tillfogas svår kroppsskada eller en allvarlig sjukdom eller försätts i livshotande läge,*
- 2. brottet begås på ett synnerligen rått eller grymt sätt, eller*
- 3. används skjut- eller eggvapen eller något annat jämförbart livsfarligt hjälpmedel*

och brottet även bedömt som en helhet är grovt, skall gärningsmannen för grov misshandel dömas till fängelse i minst ett och högst tio år.

Försök är straffbart.

Fysiskt våld

Den finska misshandelsbestämmelsen är delad i två självständiga rekvisit: antingen ska gärningspersonen utöva fysiskt våld gentemot offret, eller så ska hen, utan att använda fysiskt våld, tillfoga smärta, skada offrets hälsa eller försätta denne i medvetlöshet eller annat motsvarande tillstånd. Det är således misshandel även om offret inte ådragit sig någon skada eller smärta, så länge gärningspersonen använt sig av fysiskt våld. Det första alternativet har m.a.o. inget skaderekvisit, till skillnad från den svenska misshandelsbestämmelsen.²²³ Redan det faktum att någon fysiskt inkräktar på en annan persons kropp med våld (vare sig det uppstår en skada eller ej) är i

²²³ Se Niemi-Kiesiläinen s. 85 och jmf. 3 kap. 5 § BrB som lyder ”Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd...”.

sig en kränkning av offrets kroppsliga integritet, varför inget skaderekvisit definierats.²²⁴

Psykiskt våld

Det andra momentet i misshandelsbestämmelsen är däremot skadeorienterat, och öppnar upp för andra former av skador än endast fysiska, som t.ex. psykiska konsekvenser. Skadan måste dock ta fasta på smärta, skadad hälsa eller försättande i medvetslöst eller annat tillstånd, vilket främst aktualiserar skadad psykisk hälsa till följd av psykiskt våld. Kausaliteten mellan handling och effekt är i dessa fall dock svår ur en bevissynpunkt, varför mål om endast psykiskt våld sällan tas upp i domstol.²²⁵

Även om psykiskt våld i parrelationer i teorin kunde omfattas av misshandelsbestämmelsen, utgör bevissvårigheterna i många fall ett hinder för fällande dom. Följderna (skadan) av det psykiska våldet måste vara uppsåtliga, och skadan måste omfattas av täckningsprincipen.²²⁶ Enligt täckningsprincipen måste (på samma sätt som i Sverige) uppsåtet hos gärningspersonen omfatta både omständigheterna kring samt följderna av brottet (i enlighet med brottsbeskrivningen).²²⁷

Lindrig misshandel

7 § Lindrig misshandel

Om misshandeln, med hänsyn till att våldet, kränkningen av den kroppsliga integriteten eller den skada som tillfogats offrets hälsa har varit mindre betydande eller med beaktande av andra omständigheter vid brottet, bedömd som en helhet är ringa, skall gärningsmannen för lindrig misshandel dömas till böter.

16 § Åtalsrätt

²²⁴ Se Lappi-Seppälä m.fl. s. 504.

²²⁵ Se Niemi-Kiesiläinen s. 86.

²²⁶ Ibid.

²²⁷ Se Boucht och Frände s. 65.

Åklagaren får väcka åtal för lindrig misshandel endast om målsäganden anmäler brottet till åtal eller gärningen har riktat sig mot

- 1. en person som är yngre än arton år,*
- 2. gärningsmannens make eller tidigare make, syskon, släkting i rakt upp- eller nedstigande led eller den som har eller har haft gemensamt hushåll med gärningsmannen, eller mot någon annan person som annars är eller har varit närstående till gärningsmannen på grund av ett med dessa jämförbart personligt förhållande, eller*
- 3. en person på grund av hans eller hennes arbetsuppgifter och gärningsmannen inte hör till arbetsplatsens personal.*

Åklagaren får väcka åtal för vållande av personskada endast om målsäganden anmäler brottet till åtal.

Huruvida en misshandel anses som lindrig avgörs genom en helhetsbedömning av omständigheterna. Domstolen beaktar våldets och kränkningens natur, skadans omfattning och övriga omständigheter samt huruvida dessa varit av ”mindre betydelse”. Ifall misshandeln utifrån en helhetsbedömning anses ringa, ska brottet klassas som lindrig misshandel.²²⁸

Fram till 2011 var nästan alla fall av lindring misshandel målsägandebrott. Endast lindrig misshandel mot en person under 15 år var under allmänt åtal. I.o.m. en lagändring undantogs fall där offret är en person under 18 år eller en närstående (t.ex. partner) till gärningspersonen och dessa situationer är numera under allmänt åtal.²²⁹

I förarbetena poängteras att risken för att gärningspersonen kan utöva påtryckningar gentemot offret, och få denne att inte anmäla brottet, är större när våldet utövas inom hemmet. Det ansågs därför viktigt att ändra

²²⁸ Se RP 78/2010 rd s. 5.

²²⁹ Se RP 78/2010 rd s. 5 samt 21 kap. 7 § SL.

bestämmelsen, så att även fall av lindrigt våld i nära relationer skulle omfattas av den allmänna åtalsrätten.²³⁰

GREVIO:s kritik till den finska misshandelsbestämmelsen

GREVIO underströk att den finska misshandelsbestämmelsen, även om den innefattar både psykiskt och fysiskt våld, endast tar fasta på en enskild incident, vilket inte är tillräckligt för att uppfylla kraven i artikel 33 i Istanbulkonventionen. Bestämmelsen tar t.ex. inte fasta på fler mindre incidenter av psykiskt våld som tillsammans utgör en helhet som är typisk för våld av denna typ. GREVIO uppmanade Finland att se över bestämmelsen om misshandel och överväga att införa en ny bestämmelse som skulle ta fasta på det psykologiska våldet i större utsträckning.²³¹

4.4.3.3 Övriga brottstyper

Den svenska bestämmelsen om grov kvinnofridskränkning innefattar flera brottstyper, vilka kan aktualiseras även i Finland. Brottstyper som ofta förekommer i samband med fysiskt våld i en parrelation kan utgöras av t.ex. olaga hot, olaga tvång, skadegörelse och olaga frihetsberövande. Brotten är av lindrigare karaktär, och dessutom är de flesta av dessa brott målsägandebrott i Finland. Det innebär att en åklagare inte får väcka åtal utan att målsägande (den våldsutsatta kvinnan) själv anmäler brottet till åtal, vilket leder till en lägre anmälningsbenägenhet. Dessa lindriga brottstyper har därför också undersökts i mindre utsträckning i förhållande till just mäns våld emot kvinnor.²³² Av ovan nämnda skäl har jag därför valt att inte redogöra för dessa brott i denna uppsats.

²³⁰ Se RP 78/2010 rd s. 11.

²³¹ Se GREVIO Finland s. 41f.

²³² Se Niemi-Kiesiläinen s. 82.

4.4.4 Sammanfattning och komparation

I detta avsnitt görs en komparation av den svenska bestämmelsen om grov kvinnofridskränkning och den finska misshandelsbestämmelsen.

I just detta tema har den svenska lagstiftningen betydliga fördelar framför den finska. Grov kvinnofridskränkning infördes för att uttryckligen kriminalisera mäns våld mot kvinnor som en helhet, och inte endast enskilda brottsliga handlingar. Bestämmelsen är könsspecifik och tar fasta på den unika makt- och kontrollaspekt som aktualiseras mellan en våldsutövande man och en våldsutsatt kvinna. Den finska bestämmelsen om misshandel är dock allmängiltig och tillämpas på alla typer av våld, vilket utgör en betydlig brist i den finska lagstiftningen.

Bristerna i den finska lagstiftningen bygger främst på två olika aspekter: dels den könsneutrala och straffrättsligt traditionella utformningen av misshandelsbestämmelsen, dels avsaknaden av ett helhetsperspektiv i vilket även andra brottstyper kunde ingå. Misshandelsbestämmelsen tar främst fasta på fysiskt våld, medan det psykiska våldet lätt hamnar i skymundan p.g.a. bevissvårigheter.²³³ Detta innebär att särarten hos mäns våld mot kvinnor i många fall går förlorad genom att det psykiska och kontrollerande våldet inte nödvändigtvis uppmärksammas i rättsprocessen. På detta sätt uppfylls heller inte målsättningarna om psykiskt våld i art. 33 i Istanbulkonventionen.

Det faktum att mindre brott som t.ex. olaga hot och olaga tvång är målsägandemål, höjer tröskeln för den våldsutsatta kvinnan att anmäla brotten. Den svenska bestämmelsen om grov kvinnofridskränkning samlar dock upp dessa mindre brott genom att inkludera dem i en större helhet. Genom denna helhetsbedömning kan alla relevanta händelser som utgör brott enligt 3, 4, 6 och 12 kap. BrB uppmärksammas och få betydelse. På detta sätt beaktas även mindre gärningar som utgör ett led i en kontinuerlig kränkning

²³³ Jmf. avsnitt 4.4.3.2. under rubriken ”Psykiskt våld”.

av den våldsutsatta kvinnan, vilket den finska lagstiftningen helt går miste om.

Möjligheten till häktning måste även uppmärksammas i denna jämförelse. Även om häktningsbestämmelserna är så gott som identiska i Sverige och Finland, skapar brotten för vilka den våldsutövande mannen kan häktas olika förutsättningar för den våldsutsatta kvinnan att fysiskt åtskiljas ifrån mannen. Häktningen förutsätter dels att brottet anmäls, dels att brottet som anmäls har en tillräckligt hög straffskala. Avgörande i detta sammanhang blir dock brottsbeskrivningen, och dess innebörd för den våldsutsatta. Grov kvinnofridskränkning omfattar fler gärningar och kräver inte en ”stor” händelse för att aktualiseras. Misshandelsbestämmelsen tar däremot fasta på en engångshändelse, vilket är en kraftig begränsning för den som ska anmäla ett brott. En brottsanmälan (och i förlängningen häktning) för grov kvinnofridskränkning tar på detta sätt i beaktande de verkliga händelser som kan utgöra både psykiskt och fysiskt våld för den som utsätts. Den finska bestämmelsen tar däremot endast fasta på en gärning och ett tillfälle.

4.5 Civilrättsliga bestämmelser

4.5.1 Sverige

4.5.1.1 Inledning

Utöver de straffrättsliga bestämmelserna finns också civilrättsliga bestämmelser, med stöd av vilka en våldsutövande man kan åtskiljas ifrån en våldsutsatt kvinna. Dessa utgörs av kvarsittningsrätten och besöksförbudet i 14 kap. 7 § äktenskapsbalken (1987:230), ÄktB, samt 28 § sambolagen (2003:376), SamboL.

4.5.1.2 Besöksförbud och kvarsittningsrätt enligt ÄktB

I ett mål om äktenskapsskillnad kan domstolen också hantera s.k. ”följdfrågor”, som följer med äktenskapsmålet. Det kan gälla t.ex. vårdnadsfrågor, umgänge eller rätten till den gemensamma bostaden fram till

bodelning.²³⁴ Ifall en följdfråga väcks, är det inte ovanligt att domstolen fattar ett interimistiskt beslut, till dess att ett beslut i följdfrågan meddelats.²³⁵

Ifall behandlingen av en följdfråga initierats, kan domstolen, på begäran av någondera parten, interimistiskt besluta att endera parten får stanna i bostaden, till dess att målet om följdfrågan avslutats. Denna kvarsittningsrätt kan gälla fram till en eventuell bodelning och ska tilldelas den part som kan anses ha störst behov av bostaden.²³⁶ Med gemensam bostad avses parternas gemensamma hem, där de bor stadigvarande. Ägandeförhållandet för bostaden spelar ingen roll i detta sammanhang, dvs. även den som inte äger bostaden kan ha bäst rätt till den.²³⁷ Den som bor kvar kan dock blir skyldig att betala ersättning till den andra maken, ifall den utflyttade maken helt eller delvis äger bostaden.²³⁸ När rätten beslutat om kvarsittningsrätt ska de andra maken omedelbart flytta ifrån den gemensamma bostaden. Ifall personen vägrar, tillämpas avhysningsbestämmelserna i 16 kap. utsökningsbalken (1981:774).²³⁹

Till dess att själva äktenskapsfrågan avgjorts, kan domstolen också, ifall någondera parten ansöker om det, besluta om att parterna inte får besöka varandra.²⁴⁰ Rätten bör i normala fall meddela ett besöksförbud ifall någondera parten begär det.²⁴¹ Till skillnad från ett kontaktförbud enligt kontaktförbudslagen gäller ett besöksförbud enligt 14:7 ÄktB ömsesidigt, och inte endast i förhållande till den ena parten. Det finns således ingen skydds- eller förbudsperson, utan förbudet gäller båda i samma mån.²⁴² Även om förbudet gäller ömsesidigt, kan det tillsammans med kvarsittningsrätten

²³⁴ Se 14 kap. 5 § ÄktB.

²³⁵ Se Lindell och Hall, Äktenskapsbalk (1987:230) 14 kap. 7 §, Lexino 2019-09-12 (Hämtad 2019-11-26).

²³⁶ Se 14 kap. 7 § 1 p. ÄktB.

²³⁷ Se 7 kap. 4 § ÄktB.

²³⁸ Se Lindell och Hall, Äktenskapsbalk (1987:230) 14 kap. 7 §, Lexino 2019-09-12 (Hämtad 2020-01-08).

²³⁹ Se kap. 14 8 § 2 st. ÄktB samt Lindell och Hall, Äktenskapsbalk (1987:230), 14 kap. 8 §, Karnov 2019-07-01 (Hämtad 2020-01-08).

²⁴⁰ Se 14 kap. 7 § 2 st. ÄktB.

²⁴¹ Se Lindell och Hall, Äktenskapsbalk (1987:230) 14 kap. 7 §, Lexino 2019-09-12 (Hämtad 2019-11-26).

²⁴² Ibid.

utgöra ett skydd för en våldsutsatt kvinna. Förbudet avser dock endast besök, dvs. övriga kontaktsökanden är inte förbjudna. Ifall besöksförbudet överträds, tillämpas kontaktförbudslagens regler, vilket kan resultera i straffrättsliga påföljder.²⁴³

Syftet med det äktenskapsrättsliga besöksförbudet är ett annat än det i kontaktförbudslagen. Förbudet avser en begränsad tid, under vilken parterna redan håller på att separera. I dessa fall är avsikten att skilja åt parterna för att undvika ytterligare konflikter och oönskade besök, inte nödvändigtvis våld. Kontaktförbudslagen har däremot främst ett preventivt syfte och ska skydda dem som redan blivit offer för våld mot fortsatt våld. När äktenskapsskillnaden fullbordats upphör besöksförbudet per automatik att gälla och parterna har inte längre någon möjlighet att yrka på besöksförbud, utan får vända sig kontaktförbudslagens möjligheter ifall ett sådant behov fortfarande föreligger.²⁴⁴

4.5.1.3 Besöksförbud och kvarsittningsrätt enligt 28 § SamboL

Den 28 § i SamboL erbjuder samma möjlighet om besöksförbud till ett sambopar, som ÄktB erbjuder gifta par. Det innebär att domstolen kan besluta om kvarsittningsrätt för någondera sambon på begäran av ena eller båda samborna. Kvarsittningsrätten avser den bostad som ska ingå bodelningen²⁴⁵ och kvarsittningsrätten gäller fram till dess att bodelningen skett. I samband med detta kan sambon även ansöka om ett ömsesidigt besöksförbud som ska hindra parterna ifrån att besöka varandra. Ifall förbudet överträds gäller, som för besöksförbud enligt ÄktB, bestämmelserna i 24 § kontaktförbudslagen.²⁴⁶

²⁴³ Se Agell och Brattström, s. 47.

²⁴⁴ Se Lindell och Hall, Äktenskapsbalk (1987:230) 14 kap. 7 §, Lexino 2019-09-12 (Hämtad 2019-12-04).

²⁴⁵ Här bör noteras att bostaden måste klassas som samboegendom enligt 3—5 §§ SamboL. T.ex. en bostad som har införskaffats av den ena sambon innan samboförhållandet inletts, är inte samboegendom.

²⁴⁶ Se SamboL 28 §.

4.5.2 Finland

4.5.2.1 Inledning

I Finland erbjuds en säregen lösning för gifta par som kallas *samlevnadens upphörande*, som återfinns i 24 § Finlands äktenskapslag 13.6.1929/234, ÄL. Bestämmelsen tar fasta på situationer där samlevnaden mellan två gifta personer blivit omöjlig och en förändring behövs i boendeförhållandena. Genom denna bestämmelse tvingas den ena parten att flytta ifrån det gemensamma hemmet medan den andra parten får stanna. Även om möjligheten är förbehållen gifta par, är den dock helt oberoende av en äktenskapsskillnad.²⁴⁷

Bestämmelsen infördes i samband med en större reformation av de äktenskapsrättsliga reglerna i Finland år 1988 och finns till för de situationer där skyndsamheten är avgörande för makarnas eller familjens livssituation.²⁴⁸ Motiveringen till denna lösning är att erbjuda ett omedelbart åtskiljande, eftersom en äktenskapsskillnad i Finland i allmänhet alltid föregås av en sex månaders betänketid. På detta sätt ska t.ex. familjens säkerhet garanteras ifall det förekommer våld eller missbruk i hemmet. Samlevnadens upphörande kan också ta fasta på situationer där en äktenskapsskillnad inte är aktuell, men där det finns behov av ett fysiskt åtskiljande.²⁴⁹ Bestämmelsen kan således bli aktuell som en utväg för en våldsutsatt kvinna i Finland.

4.5.2.2 *Samlevnadens upphörande, 24 § ÄktL*

24 §

Domstol kan på gemensam ansökan av makar eller på ansökan av någondera maken

- 1. besluta att den av makarna som har större behov av bostad skall få bo kvar i det gemensamma hemmet,*
- 2. ålägga den andra maken att flytta från det gemensamma hemmet samt*

²⁴⁷ Se 24 § ÄktL.

²⁴⁸ Se Gottberg, s. 44f.

²⁴⁹ Se HE 62/1986 vp s. 47 samt 24 § ÄktL.

3. *berättiga den ena maken att begagna sådan lös egendom som ägs av den andra och som hör till makarnas bohag och som är avsedd att användas av makarna gemensamt, är makens arbetsredskap eller är avsedd för makens eller barnens personliga bruk. Ett avtal, som ägaren ingår med tredje person om egendom som på detta sätt har överlämnats till en makes begagnande, begränsar inte nämnda nyttjanderätt.*

2 mom. Har upphävts genom L 31.3.1995/484. (31.3.1995/484)

Domstolens beslut kan verkställas omedelbart även om det inte har vunnit laga kraft, såvida inte annat bestäms i beslutet.

Beslutet är i kraft tills vidare. På yrkande av någondera maken kan det ändras eller återkallas genom nytt beslut av domstolen, om förhållandena har förändrats efter det att beslutet gavs. Beslut och åläggande som avses i 1 mom. Förfaller när avvitrning eller avskiljande av egendomen har verkställts mellan makarna och åtgärden har vunnit laga kraft. Beslutet och åläggandet förfaller dock när två år förflutit från det beslutet gavs, även om avvitrning eller avskiljande inte har verkställts.

Ifall samlevnaden i ett äktenskap uppnår en sådan punkt, att paret måste skiljas åt, kan båda eller endera maken ansöka om samlevnadens upphörande hos domstolen.²⁵⁰ I praktiken beslutar domstolen om vilken make/maka som tvingas flytta ifrån det gemensamma hemmet.²⁵¹

Avgörande i domstolens bedömning är vilken av makarna som har ett större behov av den gemensamma bostaden.²⁵² Det är upp till parterna själva att motivera varför just de skulle ha större behov av bostaden, och det får själva avgöra vilka omständigheter de vill åberopa framför domstol.²⁵³ Den av makarna som har det större behovet får förbli i den gemensamma bostaden, medan den andra maken förpliktas flytta ifrån bostaden. Domstolen kan även

²⁵⁰ Se Gottberg, s. 44f.

²⁵¹ Se HE 62/1986 s. 18.

²⁵² Se Gottberg, s. 45.

²⁵³ Ibid s. 46.

besluta om att den maken som får stanna i bostaden får nyttjanderätten till den andra makens egendom.²⁵⁴ Beslutet är i de flesta fall direkt verkställbart, även om beslutet inte vunnit laga kraft.²⁵⁵

Beslutet gäller i två år eller till dess att bodelning förrättats. Beslutet kan också, på ansökan av någondera eller bägge parterna, ändras eller upphöra att gälla, ifall omständigheterna ändras. En ansökan om samlevnadens upphörande är dessutom självständig och är således inte beroende av huruvida en äktenskapsskillnad har trätt i kraft eller ansökts.²⁵⁶ Det är dock möjligt att ansöka om samlevnadens upphörande i samband med en ansökan om äktenskapsskillnad.²⁵⁷ I detta sammanhang är det värt att påminna om att en äktenskapsskillnad i Finland i normala fall alltid föregås av en sex månaders betänketid²⁵⁸, även om bägge makarna skulle samtycka till äktenskapsskillnaden direkt.²⁵⁹

25 §

Makarna har rätt till äktenskapsskillnad efter en betänketid.

Makarna har dock rätt till äktenskapsskillnad utan betänketid, om de utan avbrott har bott åtskilda de två senaste åren.

Eftersom beslutet endast gäller tillfälligt, läggs ingen vikt vid bostadens egendomsförhållande. Domstolen beaktar således inte huruvida bostaden är en ägo- eller hyresbostad, och heller inte vilken av makarna som äger/hyr bostaden. Egendomsförhållanden avgörs i de flesta fall genom en äktenskapsrättslig bodelning mellan makarna i ett senare skede.²⁶⁰ Ifall den ena maken äger bostaden, och den andra får stanna i den bostaden, så ska det

²⁵⁴ Se Gottberg, s. 45.

²⁵⁵ Se 24 § 2 st. ÄL.

²⁵⁶ Se Gottberg s. 46.

²⁵⁷ Se HE 62/1986 s. 48.

²⁵⁸ Jmf. med den svenska modellen, där äktenskapsskillnaden kan träda i kraft direkt, ifall båda makarna samtycker och paret inte har barn under 16 år, 5 kap. 1 § ÄktB.

²⁵⁹ Se 26 § ÄL.

²⁶⁰ Se Gottberg s. 46.

också vara helt vederlagsfritt för den maken som stannar i bostaden. Detta gäller även användning av lösöre som tillhör den som inte stannar i bostaden.²⁶¹

När en ansökan om samlevnadens upphörande kommer in till domstol, ska båda makarna kallas och höras. Därutöver kan domstolens handläggning ta tid efter att parterna hörts, och det definieras inga specifika tidskrav för handläggningen av en ansökan om samlevnadens upphörande.²⁶² Även om samlevnadens upphörande ses som en omedelbar åtgärd, är åtgärden p.g.a. handläggningstiden inte alltid tillräcklig i de fall makarna/familjen är i akut behov av åtgärder. I fall av t.ex. pågående familjevåld kan det krävas omedelbart skydd för den utsatta.²⁶³ I akuta fall kan däremot ett besöksförbud utgöra ett alternativ till samlevnadens upphörande, eftersom det är möjligt att få ett tillfälligt besöksförbud betydligt snabbare än ett beslut om samlevnadens upphörande.²⁶⁴

4.5.3 Sammanfattning och komparation

I detta avsnitt jämförs funktionen av samlevnadens upphörande i Finland med besöksförbud och kvarsittningsrätt i ÄktB samt SamboL i Sverige. I detta avsnitt används ordet ”kontaktförbud” för både det finska besöksförbudet (enligt BfL) samt det svenska kontaktförbudet (enligt kontaktförbudslagen). Med ordet ”besöksförbud” avses i detta avsnitt endast det civilrättsliga besöksförbudet i 14 kap. 7 § ÄktB och 28 § SamboL.

Den finska lagstiftningen erbjuder ett äktenskapsrättsligt skydd genom samlevnadens upphörande som tar fasta på situationer där ett gift par behöver åtskiljas. Den främsta fördelen med denna bestämmelse är att det i de flesta

²⁶¹ Se HE 62/1996 vp s. 48.

²⁶² Se Gottberg s. 47.

²⁶³ Ibid.

²⁶⁴ Jmf. avsnitt 4.1.2.

fall gäller länge. I bästa fall är beslutet i kraft i två år. Även om bestämmelsen är beroende av ett äktenskap, är den inte beroende av en äktenskapsskillnad, utan är helt behovsbaserad. I praktiken innebär detta att en våldsutsatt kvinna i de flesta fall kommer att anses ha "bäst behov" av bostaden, varför hon får stanna och den våldsutövande mannen tvingas flytta. Skyddet kan i bästa fall gälla upp till två år, vilket utgör ett starkt skydd för den våldsutsatta. En viss ovisshet om utfallet i det enskilda fallet råder dock, eftersom lagtexten inte tydliggör vilka omständigheter som ska beaktas i bedömningen.

En nackdel med detta förfarande är att det förutsätter en handläggning hos domstol, vilket kan vara tidskrävande. Beslutet är visserligen verkställbart direkt, men parterna ska höras i domstol innan beslut kan meddelas. Det är dock alltid möjligt för en våldsutsatt kvinna att t.ex. ansöka om tillfälligt kontaktförbud i akuta situationer, och sedan ansöka om samlevnadens upphörande under kontaktförbudets giltighetstid. På detta sätt skulle ett beslut om samlevnadens upphörande i kombination med ett kontaktförbud utgöra ett mer heltäckande skydd i brådskande situationer.

Den svenska kombinationen av kvarsittningsrätt och civilrättsligt besöksförbud erbjuder också ett fysiskt åtskiljande av parterna på kort sikt. Tidsbegränsningen är dock kortare än för samlevnadens upphörande, eftersom både kvarsittningsrätten och besöksförbudet upphör efter bodelningen. En fördel är dock att bodelningen i allmänhet inte kommer plötsligt, utan det går att förutse en ungefärlig tidperiod inom vilken besöksförbudet/kvarsittningsrätten kommer att gälla. Inom denna period kan den våldsutsatta kvinnan vid behov ansöka om ett kontaktförbud, som därefter kan gälla även efter en bodelning.

En annan fördel med det civilrättsliga besöksförbudet i 14 kap. 7 § ÄktB och 28 § SamboL är att det i allmänhet beviljas utan svårigheter. Bedömningen är inte lika komplicerad och ställer inte lika höga krav som bestämmelserna i kontaktförbudslagen, utan förbudet ska i normala fall beviljas direkt. Besöksförbudet är dessutom utrustat med en straffpåföljd, vilket stärker

skyddet för den våldsutsatta och understryker allvaret i besöksförbudet. Här bör dock poängteras att förbudet är ömsesidigt, vilket innebär att den våldsutsatta kvinnan likaledes måste respektera besöksförbudet i förhållande till den våldsutövande mannen. I detta sammanhang kan man fråga sig hur den våldsutsatta kvinnan upplever ett ömsesidigt förbud i jämförelse med ett ensidigt förbud genom kontaktförbudslagen. Genom att även kvinnan får förbudet mot sig, kan det uppfattas som att hon är medskyldig till konflikterna och våldet, vilket ytterligare kan öka det trångmål den våldsutsatta kvinnan befinner sig i.

En fördel med samlevnadens upphörande är att egendomsförhållande inte tillmäts någon betydelse. I Sverige kan däremot den av makarna som innehar kvarsittningsrätten förpliktas att betala ut ersättning till den maken som flyttat ut, ifall den personen äger en del av eller hela bostaden. På detta sätt kan det bli ekonomiskt betungande för den våldsutsatta kvinnan att ansöka om kvarsittningsrätt, vilket kan fungera avskräckande.

En betydlig brist i den finska modellen är dock dess tillämpningsområde. Samlevnadens upphörande gäller endast gifta par och sambor har således ingen motsvarande rätt. I Sverige tillgodoses däremot sambornas rätt genom att både kvarsittningsrätt och besöksförbud kan ges åt sambos.

Både det finska och svenska förfarandet förutsätter en ansökan ifrån den våldsutsatta kvinnan själv, vilket inte är optimalt. Som tidigare nämnts i avsnittet om kontaktförbud²⁶⁵ kan man inte i alla fall förutsätta att den våldsutsatta kvinnan själv förmår ansöka om ett kontaktförbud/besöksförbud eller kvarsittningsrätt. Våldets normaliseringsprocess kan leda till att den våldsutsatta kvinnan inte inser hur stor fara hon befinner sig i. Här måste också beaktas att varken de svenska eller de finska civilrättsliga bestämmelserna tar fasta på akuta situationer. Detta innebär att den våldsutsatta kvinnan i allmänhet ansöker om kvarsittningsrätt, besöksförbud

²⁶⁵ Jmf. avsnitt 4.3.3.

eller samlevnadens upphörande när hotet om våld inte är överhängande, vilket kan innebära att hon väntar längre med att ansöka.

5 Analys

5.1 Sammanfattning

I detta examensarbete har jag ställt följande forskningsfrågor:

1. Vilka juridiska möjligheter har en kvinna i Sverige och Finland, som blir utsatt för våld i en parrelation, att fysiskt åtskiljas ifrån en våldsutövande manlig partner?
2. Vilka styrkor och brister finns i respektive lands lagstiftning?
3. Uppfyller någotdera landets lagstiftning, som en helhet, ett våldsförebyggande syfte i större utsträckning än det andra?

Fråga 1 har besvarats i avsnitt 4 genom en redogörelse av aktuella svenska och finska bestämmelser. Fråga 2 har besvarats i samma avsnitt genom en löpande komparation i slutet av varje tema.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det i Sverige erbjuds tre huvudsakliga möjligheter för en våldsutsatt kvinna att fysiskt åtskiljas ifrån en våldsutövande man. Hon kan ansöka om ett kontaktförbud, ansöka om kvarsittningsrätt och besöksförbud enligt ÄktB/SamboL och slutligen göra en brottsanmälan om grov kvinnofridskränkning och hoppas på att den våldsutövande mannen häktas.

I Finland ser möjligheterna annorlunda ut. En våldsutsatt kvinna har främst följande skyddsåtgärder till sitt förfogande: kontaktförbud, brottsanmälan om misshandel samt en ansökan om samlevnadens upphörande (förutsatt att hon är gift med den våldsutövande mannen).

I detta avsnitt avser jag besvara forskningsfråga 3 genom en avslutande analys av den svenska och den finska lagstiftningen. I detta avsnitt ska utredas huruvida någotdera land erbjuder ett mer heltäckande skydd för en våldsutsatt kvinna som behöver avskiljas ifrån en våldsutövande man. I avsnittet

återkopplar jag till både våldets natur (avsnitt 2.3.3.), Istanbulkonventionen (avsnitt 3) samt de teoretiska utgångspunkter jag antagit i detta arbete.

Även i detta avsnitt används ordet ”kontaktförbud” för både det svenska kontaktförbudet och det finska besöksförbudet, för att det inte ska blandas med det civilrättsliga besöksförbudet.

5.2 Avslutande analys

Den röda tråden i detta examensarbete har varit den våldsutsatta kvinnans säkerhet, vilken ska garanteras genom våldsförebyggande juridiska åtgärder. Genom att fysiskt avskilja den våldsutövande mannen ifrån kvinnan, värnar rätten om hennes säkerhet. En annan viktig aspekt är den våldsutsatta kvinnans rätt att stanna i sitt hem. Det har således varit väsentligt genom hela uppsatsen att det är mannen som ska förflyttas, inte kvinnan. Vidare har vikt lagts vid den kontext i vilken dessa specifika rättsregler tillämpas. Våldets normaliseringsprocess leder till specifika omständigheter under vilka den våldsutsatta kvinnan inte i alla fall kan tillvarata sin egen rätt, vilket ska återspeglas i lagstiftningens utformning. Utöver detta har vikten av att lagstiftaren genom rättens utformning erkänner det könsspecifika i mäns våld emot kvinnor understrukits.

Den finska bestämmelsen om samlevnadens upphörande utgör ett intressant och säreget instrument för en våldsutsatt, gift kvinna. Samlevnadens upphörande kan ge den våldsutsatta det andrum som behövs för att vidta ytterligare behövliga åtgärder. Till skillnad från ett kontaktförbud är dock beslutet inte kopplat till ett förbud eller några straffsanktioner. Det är således ovisst hur väl efterlevnaden av ett sådant beslut följs upp och huruvida samlevnadens upphörande respekteras av den våldsutövande mannen.

För att uppnå ett förebyggande syfte i mer akuta situationer måste tidsaspekten lyftas fram. Den finska möjligheten till ett tillfälligt (akut) kontaktförbud är den enda åtgärden som direkt tar fasta ett omedelbart

åtskiljande. Även om gripande, anhållande och i förlängningen häktning för t.ex. misshandel eller grov kvinnofridskränkning också kan erbjuda ett omedelbart skydd, finns en avgörande nyansskillnad mellan dessa två möjligheter. Det tillfälliga kontaktförbudet tar tillvara den våldsutsatta kvinnans rätt till skydd och prioriterar henne som våldsoffer, medan häktningen i första hand ska tillgodose ett processuellt intresse. Det tillfälliga kontaktförbudet fokuserar primärt på den våldsutsatta kvinnan (offret), medan häktningsbestämmelserna i större utsträckning måste avväga vilket intrång häktningen skulle innebära för den våldsutövande mannen (förövaren). Under handläggningen av det tillfälliga kontaktförbudet tas förbudspersonens rätt till vara genom att han hörs innan ärendet prövas av domstol, och genom att det tillfälliga beslutet tas upp till prövning inom en dryg vecka efter att beslutet fattas. Detta är inte endast i linje med Istanbulkonventionen, utan också i slutändan en starkt förebyggande åtgärd, vilket överensstämmer med den finska kontaktförbudslagens syfte.

Vad gäller själva ansökan om kontaktförbudet har det konstaterats²⁶⁶ att den svenska lagen inte är optimalt utformad ur den våldsutsatta kvinnans perspektiv. Bördan för att ansöka om förbudet läggs på kvinnan och det är oklart när myndigheterna kan ansöka om förbudet å hennes vägnar. Till denna brist är det centralt att koppla våldets natur och den normaliseringsprocess många kvinnor upplever.²⁶⁷ Det kan vara svårt för den våldsutsatta kvinnan att inse allvaret i våldet och att själv ta initiativ, eftersom gränserna för acceptabelt och oacceptabelt beteende förskjutits över tid. Ifall kontaktförbuden ska uppfylla sin förebyggande verkan, måste lagens utformning uppmärksamma den kontext, i vilken skyddspersonen ansöker om förbudet. Denna brist fördjupas ytterligare av att ansökan kräver den våldsutsatta kvinnans godkännande, vilket helt förbiser att den våldsutsatta kvinnan dels kan vara rädd för mannens reaktion när han underrättas om ansökan, dels att hon kanske inte kan se att hon är i behov av ett kontaktförbud.

²⁶⁶ Jmf. avsnitt 4.3.3.

²⁶⁷ Jmf. avsnitt 2.2.3.

När det gäller häktning för brott ser dock läget annorlunda ut. Även om häktningsreglerna är så gott som identiska, är de brott för vilka den våldsutövande mannen av helt olika karaktär i Sverige och Finland. Det optimala för den våldsutsatta kvinnan ur ett längre perspektiv är att den våldsutövande mannen grips, häktas och slutligen döms för det våld han utsatt henne för. Det är här som ländernas lagstiftning går kraftigt isär. Den finska straffrätten saknar en motsvarighet till grov kvinnofridskränkning och den våldsutsatta kvinnan får förlita sig på den allmänna bestämmelsen om misshandel. Bestämmelsen är till skillnad från grov kvinnofridskränkning könsneutral, vilket i denna könsspecifika typ av våld inte tar fasta på kärnan i problemet: en strukturell överordning av män och underordning av kvinnor. Genom att endast erbjuda en könsneutral bestämmelse som främst tar fasta på fysiskt våld, går flera aspekter av våldets natur förlorade. Den finska lagstiftningen förbiser helt att kvinnor utsätts för våld p.g.a. sin könstillhörighet och misslyckas med att erkänna den kontext i vilken misshandeln sker.

P.g.a. denna brist kan man ifrågasätta huruvida den finska straffrätten ska kunna uppfylla ett våldsförebyggande syfte på ett fullgott sätt. Visserligen utgör det tillfälliga kontaktförbudet något slags erkännande av våldets natur, men det saknas ett tydligt ställningstagande ifrån lagstiftarens sida. Ur ett helhetsperspektiv utgör avsaknaden av en könsspecifik straffrättslig bestämmelse ett så pass djupgående tillkortakommande, att den finska lagstiftningen (som en helhet) inte kan anses uppfylla ett förebyggande syfte på ett fullgott sätt.

Avslutningsvis kan således konstateras följande:

Den svenska bestämmelsen om kvinnofridskränkning är betydligt med våldsförebyggande än den finska misshandelsbestämmelsen, både juridiskt och ur ett genusperspektiv. Bestämmelsen utgör en klar skiljedragning mellan mäns våld mot kvinnor och våld i allmänhet och dessutom erbjuder den en

helt egen typ av brottskonstruktion som omfattar en process, istället för enskilda händelser.

Den finska kontaktförbudslagen uppfyller som en helhet ett mer våldsförebyggande syfte genom att förbudet inte är beroende av skyddspersonens initiativ eller godkännande. Även om den svenska kontaktförbudslagen erbjuder elektronisk övervakning uppfyller lagen ett våldsförebyggande syfte sämre än den finska lagen. Eftersom det svenska kontaktförbudet blir beroende av både skyddspersonens initiativ och godkännande, måste man utgå ifrån att förbudet kanske inte i alla fall kommer till stånd. Med beaktande av våldets natur och dess inverkan på en våldsutsatt person, är det sannolikt att det i Sverige finns tillfällen där ett kontaktförbud inte ansöks, antingen p.g.a. att skyddspersonen sätter sig emot förbudet, eller p.g.a. att hon inte vågar/vill/förmår ansöka om det.

Även om det finska kontaktförbudet i kombination med samlevnadens upphörande kan erbjuda ett förhållandevis starkt skydd för den våldsutsatta, utgör ändå avsaknaden av en könsspecifik bestämmelse en sådan brist, att den finska lagstiftningen, som en helhet, kan anses uppfylla ett våldsförebyggande syfte sämre, än den svenska lagstiftningen.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Agell Anders och Brattström Margareta, *Äktenskap Samboende Partnerskap*, 6 uppl., Uppsala 2018.

Andersson Malou, *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning – Fridskränkningens brotten som rättslig konstruktion*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2016. Uppsala 2016.

Bexar Mikaela, lag (1988:688) om kontaktförbud 13 a §, Karnov 2019-07-01, Juno (besökt 2019-11-25).

Burman Monica, *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*. Diss. Umeå : Umeå universitet, 2007

Boucht Johan och Frände Dan, *Finsk straffrätt – Grundkurs i straffrättens allmänna läror*, Helsingfors 2007.

Dahlgren Niklas, *Lagen om kontaktförbud och lagen om europeisk skyddsorder – En kommentar*, Stockholm 2017.

Danielsson Petri och Näsi Matti, Översikt 31/2018, *Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikoksen kohteena 2017 – Kansallisen rikostutkimuksen tuloksia* [Finländarna som offer för vålds- och egendomsbrott år 2017 – Nationella brottsundersökningens resultat], HELDA Helsingfors Universitets publikationsarkiv, 2019, <<http://hdl.handle.net/10138/305388>> (hämtad 2019-10-23).

Gottberg Eva, *Perhesuhteet ja lakisäädäntö* [Famijerelationer och lagstiftning]. 7:e uppl., Åbo 2013.

Kekkonen Jukka, 'The Finnish Path to a State Based on the Rule of Law' i *e* (red.) Kimmo Nuotio, Sakari Melander och Merita Huomo-Kettunen, *Introduction to Finnish law and legal cultur*, Helsingfors 2012.

Kleineman Jan, 'Rättsdogmatisk metod', i (red.) Maria Nääv och Mauro Zamboni *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Lund 2018.

Lappalainen Juha; Frände Dan; Havansi Erkki; Koulu Risto; Niemi-Kiesiläinen Johanna; Nylund Anna; Rautio Jaakko; Sihto Juha och Virolainen Jyrki, *Prosessioikeus – Oikeuden perusteokset* [Processrätt – Rättens grundverk], 2 uppl., Helsingfors 2007.

Lappi-Seppälä Tapio; Hakamies Kaarlo; Koskinen Pekka; Majanen Martti; Melander Sakari; Nuotio Kimmo; Nuutila Ari-Matti; Ojala Timo; Rautio

Ilkka, *Rikosoikeus – Oikeuden perusteokset* [Straffrätt – Rättens grundverk], 4 uppl., Helsingfors 2013.

Lehti, Martti, *Katsauksia 28/2018: Henkirikoskatsaus 2018* [Granskningar 28/2018: Granskning av mord- och dråpbrott 2018], HELDA Helsingfors Universitets publikationsarkiv, 2019, <<http://hdl.handle.net/10138/233586>> (hämtad 2019-10-28).

Lehti Martti; Kivivuori Janne; Bergsdóttir Gudbjörg S.; Ehgvold Heidi; Granath Sven; Jónasson Jónas O.; Liem Mariek; Okholm Mikkel M.; Rautelin Mona; Suonpää Karoliina och Syversen Vibeke S., *Reserach briefs 37/2019: Nordic Homicide Report – Homicide in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden 2007-2016*, HELDA Helsingfors Universitets publikationsarkiv, 2019, <<http://hdl.handle.net/10138/306217>> (hämtad 2019-10-23).

Lindberg Gunnel, *Rättegångsbalk (1942:740) 24 §*, Karnov 2019-07-01, Juno (besökt 2019-12-06).

Lindell Karin och Hall Monica, *Äktenskapsbalk (1987:230) 14 kap. 7 §*, Lexino 2019-09-12, Juno (besökt 2019-11-26).

Lindell Karin och Hall Monica, *Äktenskapsbalk (1987:230) 14 kap. 8 §*, Lexino 2019-09-12, Juno (besökt 2019-01-08).

Lundgren Eva, Heimer Gun, Westerstrand Jenny och Kalliokoski Anne-Marie, *Slagen dam: Mäns våld mot kvinnor i jämställds Sverige – en omfattningsundersökning*, Umeå 2001.

McQuigg Ronagh J.A., *The Istanbul Convention, Domestic Violence and Human Rights*, New York 2017.

Modeen Tore, *Finlands och Sveriges rätt: en samling uppsatser*, Åbo 1989.

Niemi-Kiesiläinen Johanna, *Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta* [Straffprocessen och våld i parrelationer], Helsingfors 2004.

Nordh Robert, *Praktisk process IV Tvångsmedel – Kvarstad, häktning, beslag, husrannsakan m.m.*, Uppsala 2007.

Piispa Minna, Heiskanen Markku, Kääriäinen Juha och Sirén Reino, *Naisiin kohdistunut väkivalta 2005* [Våld mot kvinnor 2005], HELDA Helsingfors Universitets publikationsarkiv, 2006, <<http://hdl.handle.net/10138/152455>> (hämtad 2019-10-23).

Tollin Katharina och Törnqvist Maria, *Feminism i rörliga bilder*, 2 uppl., Stockholm 2014.

Rautio Jaakko, Perheen sisäisestä lähestymiskiellosta [Om besöksförbud avseende gemensam bostad], *Defensor Legis*, N:o 5/2004, s. 851—864, <https://www.edilex.fi/defensor_legis> (hämtad 2019-11-07).

Valguarnera Filippo, 'Komparativ juridisk metod', i (red.) Maria Nääv och Mauro Zamboni *Juridisk metodlära* (red.), 2 uppl., Lund 2018.

Westfelt Lisa, Törnqvist Nina, Huuva Lou och Skarp Alexandra, *Grov kvinnofridskränkning: Brottsens hantering och utveckling i rättskedjan 1998–2017 – BRÅ rapport 2019:8*, Stockholm 2019.

Öberg Jonas och Hradilova Selin Klara, *Dödligt våld i Sverige 1990–2017 – Omfattning, utveckling och karaktär: BRÅ Rapport 2019:6*, Stockholm 2019.

Källor

Offentligt tryck

Sverige

Prop. 1987/88:137. *Om besöksförbud.*

Prop. 1997/98:55. *Kvinnofrid.*

Prop. 2010/11:45. *Förbättrat skydd mot stalking.*

Socialstyrelsen, *Kartläggning av skyddade boende i Sverige*, 2013, Artikel 2013-4-4, tillgänglig på <www.socialstyrelsen.se> (hämtad 2020-01-07).

SOU 1995:60. Huvudbetänkande av Kvinnovaldscommissionen. *Kvinnofrid.*

SOU 2011:85. Betänkande av fridskränkingsutredningen.

Fridskränkningens brotten och egenmäktighet med barn.

Finland

HE 62/1986 vp – Hallituksen esitys Eduskunnalle laeksi avioliittolain sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta [Regeringens proposition med förslag om ändring i äktenskapslagen samt ändring av lagar i koppling till den samma].

Justitieministeriet. Arbetsgruppsbetänkande 2009:11, *Pahoinpitelyrikos läheissuhteissa ja työpaikalla* [Misshandelsbrottet i nära relationer och på arbetsplatsen], Valto Statsrådets publikationsarkiv, 2009, <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-466-862-0>> (hämtad 2019-10-14).

RP 41/1998 rd - Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om besöksförbud och vissa lagar som har samband med den.

RP 144/2003 rd – Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om ändring i lagen om besöksförbud och lag om upphävande av 21 kap. 17 § strafflagen.

RP 78/2010 rd - Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om ändring av 21 kap. 16 § i strafflagen.

Europeiska Unionens byrå för mänskliga rättigheter

FRA – European Union Agency for Fundamental Human Rights, *EU:n laajuinen tutkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta - Tutkimustulokset lyhyesti* [EU:s unionsomfattande undersökning av våld mot kvinnor – Undersökningsresultaten i korthet], FRA, 2014, <https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_fi.pdf> (hämtad 2019-10-18).

Europarådet

Europarådet, *Explanatory report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Council of Europe Treaty Series - No. 210*, Europarådet, 2019, <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d383a>> (hämtad 2019-10-18).

GREVIO (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence, Europarådets expertgrupp), *GREVIO baseline evaluation report Finland*, Europarådet, 2019, <<https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d>> (hämtad 2019-10-18).

GREVIO (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence, Europarådets expertgrupp), *GREVIO baseline evaluation report Sweden*, Europarådet, 2019, <<https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d>> (hämtad 2019-10-18).

Utrikesministeriet, *Comments submitted by Finland on GREVIO's final report on the implementation of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Baseline Report)*, Europarådet, 2019, <<https://rm.coe.int/comments-of-the-government-of-finland/pdfa/168096d442>> (hämtad 2019-11-08).

Elektroniska källor

Europarådet, 'Chart of signatures and ratifications of Treaty 210' <<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures>> (besökt 2020-01-07).